شورا

عدد ۲۱ * سنه ۱۹۱۰

محرّری: رضاالدین بن فخرالدین
ناشرلری: محمدشاکر و محمدذاکر رامیيفلر

مندرجه‌سی:

بدرالدین سیماوی.
اسلام شیخلرندن.
زاهدلرمز، تقوالرمز.
استانبولك اسماعیل حقی حضرتلری طرفندن سویله‌نمش بر وعظدر.
اسلام شریعتنده طلاق.
(«المؤید» جریده‌سندن مقتبس). المغربی.
عرب مدنیتی و آمریقا.
ایسرتکچ ایچمك حقنده.
فرانسوز وانگلیز عالملرینڭ جوابلری.
میسیونیرلر جمعیتاری VI.
هادی افندی ایله نصرالدین افندی فکرلری مناسبتی ایله.
اثار قدیمه. ایسکی بر یازمه قرآن.
دنیا کتابندن IV.
ن. دوماوی.
عملی شرق آقادیمیاسی.
تربیه و تعلیم. یازو وآنی کورکامله‌تو. احمدجان مصطفی.
مراسله و مخابره.
معلوم دگل، بورای، خوقند، بلباء،دن.
اشعار. «نه فائده بار» عبدالله مصطاقایف. «وطن» صوفی زاده محمد شریف افندی. «تأسف» عارف شریفی «استاذمه» سعید سونچه‌له‌ی.
تقریض.
متنوعه. اون نصیحت، باشقرد قومینڭ فلاکتی وغیریلر.
«تل یاریشی» مقاله‌لری حقنده I. معلم حسن علی.
II حسین حمزه اوغلی مقصودف.
سیاسی مصاحبه.
لطائف.

اداره‌دن

هادی افندی آطلاسوفنك نصر الدین افندی خواجاشی‌غه هم‌ده معتبر «ایدل» غزته‌سینه و معلم حسن علی افندی‌گه خاصلاب یازمش جوابلری آلداغی نومیرده باصلاچقلردر.

▫ زمان مساعده ایتمادیکندن حمزه افندی اوتوشف مکتوبی درج اولنمیه‌چقدر.

▫ «آداشقان لغتلرمز»، «آتالر هم بالالر» اسملی مقاله‌لر، «قز بالا» و «امید» اسمنده شعرلر اوز نوبتاری ایله نشر اولنه‌چقلردر.

▫ «خیر الکلام مادل وقل» اسملی مقاله پك طغز هم‌ده کاغدنك ایکی طرفینه‌ده یازلدیغی ایچون حرف جیارغه ممکن دگلدر. اگرده ایکنچی نسخه یازلوب یبارلور اولسه باصلور.

▫ «دورت اویلی» استانسه‌سندن «بزنك حاللر» اسملی مقاله یباروچی‌گه: بو مقاله برنچی یلغی «شورا» دن عینا کوچرلمشدر، شونك ایچون حاضرگه درج اولنماز، معذور کورگز.

▫ «تارانچیلر» حقنده یازلمش مکتوب اوز نوبتی ایله درج اولنور.

▫ حج قیلوب قایتوچیلر طرفندن سویلانمش خبرلرنی یازوچی افندی‌گه: امضاگز کامل اولنمادیغی، آدرسگزنی یازمادیغگز ایچون مکتوبگز درج اولنماز.

▫ معلم عبدالعزیز افندی‌گه: خصوصی مکتوب یازلدی، مقاله‌گز باصلنور.

▫ علاء الدین افندی عرفانوف‌غه: خصوصی مکتوب یازلدی.

▫ مدرسهٔ مرجانیه‌ده فصیح الدین افندی‌گه: «آثار» نك ٤نچی جزئی اورنبورغده، اوفاده «کریموف، حسینوف» کتاب کیبتلرنده، اورسکی‌ده «شرق» ده «طرویسکی» ده «خدمت» ده کوب اولسه کرك. برنچی جزئی ایسه تارالوب بتمشدر. اوچونچی جلدی بو کوندن باصلورلق درجه‌ده تمامدر. بونده مشهور آدملردن شیخ علی تونتاری، فاضل مرجانی، شیخ جمال الدین افغانی، سلیم گری مفتی، خدایار خان ترجمه‌لری وار.

▫ مینزله اویازی «چاللی» استانسه‌سندن «امام غزالی رساله‌سنده زور یاگلشلر وار» دیه اداره‌گه امضاسز مکتوب کوندروچی امام و مدرس حضرتلرینه: مذکور یاگلشلرنی کوستروب اداره‌گه یاکه «امام غزالی» رساله‌سینی یازوچی‌غه یا خود ناشری اولان «شرق» کتبخانه‌سینه خبر ایدوگزنی اوتندك. بو اوتنوچ اوچونچی هم صوگغی مرتبه‌سیدر.

▫ اوفا شهرندن «تصادف!» دیه یازلمش مقاله حقنده خصوصی مکتوب کوندرلدی.

جواب

١٦ نچی عدد شورا قاپقاچینك ایکنچی بیتنده بر جومباق قویلمش ایدی. مین اوزادرا کمه کوره اول جومباقنی بولای چیشه‌من:

«موسقوا ایله قازانده یوق، پتربورغ ایله اورنبورغده بار»:

بولرنك آخرنده‌غی یارتی (بورغ) سوزی بولور. یاخود بو شهرلرده اولان وقت (Время) غزته لری مراد بولور.

«تاشقانت ایل اوفاده یوق، آسترخان ایله سامارده بار»: «اسلام جمعیت خیریه‌سی» مراد بولور. «سیمی ایله قوقانت‌ده یوق، پیرمه ایله سمبرده بار»: هنر مکتبی مراد بولسه کیره‌ك. و «استانبول ایله بغدادده یوق، طهران ایله سامارقندده بار»: رصد خانه مراد بولسه کیره‌ك.

«ترك اوغلو»

« شرق كتابخانه سى » نده مصر - استانبول - هند - بيروت مطبوعاتى كليتلى صورتده موجود در.

مكتب ومدرسه‌لر ايچون هر فندن، هر تورلى درس كتابلرى، كوبلب آلوچيلرغه‌غايت آرزان بها ايله كوندرلمكده در.

مفصل « اسامى الكتب » بوش يبارلور.

زاداتكه‌سز نالوژ ايله يبارلماس. بر سپارش (زاكاز) نك دورتدن برى قدر زاداتكه يباريلورگه تيوشلى.

پوچته مصارفى آلوچيدن.

شرق كتابخانه‌سى

صاحبى : احمد اسحاقى

اورسق شهرنده

سنه تأسيسى ١٩٠٦

Адресъ: *Орскъ*, Оренбург. губ.
Ахмеду Исхакову.

محترم امامليرمز دقتنه!

ياشلر قويلور ايچون

ميترقه دفترندن سؤيدينيه بيرورگه فورماسى دوخاونى صابرانيه طرفندن ياصالوب تصديق ايدلگان ميتريچسكى اسپرافكه هم سيمينى وپسكه بلانقه‌لرى باصلوب چقدى.

بهالرى: يوز دانه‌سى ٥٠ ق. پوچته مصرفى ايله ٨٥ ق. نالوژ ايله ١ صوم.

آدرس: Оренбургъ, Редакція газ. „ВАКТЪ“

« وقت » مطبعه‌سنده

هر تورلى كتابلر، خط و اسچوط بلانقه‌لرى، كانؤيرتلر، طوى وضيافت ايچون زاپيسكه‌لر، تبريك هم ويزيت كارتوچكه‌لرى نفيس وگوزل روشده اشلنه‌در. چيتدن صوراتوچيلرغه تيز مدتده اشله‌نوب يبارله‌در.

آدرس:
Оренбургъ, Редакція газ. „ВАКТЪ“

« كريموف، حسينوف و شركاسى » نك كتاب مغازينلرى اورنبورغده هم اوفاده.

مصردن ياڭى كيلگان كتابلر:

فلسفة ابن الرشد	صوم ٥٠ تين	حجة البالغة اعلى مجلد	٢ « ٥٠ «
الاشاعة لاشراط الساعة	١ « — «	مقامات الحريرى شرحلى	٢ « — «
الاقتصاد فى الاعتقاد	— « ٦٠ «	الانسان الكامل	١ « — «
سر الروح	— « ٦٠ «	الجامع الصغير	٢ « — «
الحصون الحميديه لمحافظة عقايد الاسلاميه	— « ٣٠ «	سراج المنير فى شرح جامع الصغير	٥ « — «
تمييز الطيب عن الحبيث	١ « — «	الملل والنحل	٥ « — «
آكام المرجان فى احكام الجان	١ « ٣٠ «	همع الهوامع فى شرح الجوامع	٢ « ٥٠ «
كتاب الفوائد المشوق الى علوم القرآن	١ « ٢٠ «	ارشاد الفحول الى التحقيق من علم الاصول	١ « ٥٠ «
[illegible]ل الحيران فى الكشف عن آى القرآن	٢ « — «	تفصيل النشأتين وتحصيل السعادتين	— « ٦٠ «
تهافت الفلاسفة للامام الغزالى	١ « — «	اليواقيت والجواهير	٣ « ٥٠ «
« لابن الرشد	١ « — «	احياء علوم الدين	٥ « — «
المقدمة لابن خلدون	١ « ٥٠ «	ادب الدنيا و الدين	١ « — «
شرح معلقات السبع	— « ٥٠ «	فتح القدير اعلى مجلد	٢١ « — «
ابن قاصح على الشاطبيه	١ « ٥٠ «	كتاب الاذكار للنووى	١ « ٢٠ «
درة التنزيل وغرة التأويل	٢ « — «	مجموع الرسائل	١ « — «

پوچته مصارفى آلوچيدن. زاداتكه‌سز كتاب نالوژ ايتوب يبارلمى. زاداتكه‌گه آقچه اورنينه پوچته ماركه‌سيده مقبول.

آدريس: Оренбургъ, ياكه Уфа, Т-ву Каримовъ, Хусаиновъ и К-о.

«وقت» اداره خانه‌سینڭ اوز مطبعه‌سنده نفیس روشده اعلا کاغدگه باصلوب چققان
توبانده‌گی اثرلر اداره‌ده هم مشهور کتابچیلرده صاتلمقده‌در. اداره‌دن یوزلب آلوچیلرغه
مخصوص اسکیدکه قیلنور. آدرس: Оренбургъ, редакція газ. „ВАКТЪ“

«محمد علیه السلام»

معتبر اصللردن آلنوب یازلمش بو اثر مکتب بالالرینه درس ایتوب اوقوتورغه هم مطالعه ایچون بیك موافقدر. مرتبی رضاء الدین بن فخرالدین. حقی ۲۰ تین، پوچته ایله ۲٤ تین.

«اویغه کیلگان فکرلرم»

محرری عمر القراشی.

غزته وژورناللرده اوتکون قلمی ایله مشهور عمر افندی نڭ ٤۹ صحیفه‌لی، احسان یخشیلق، ملتنی اصلاح، بلندلك سویوکبی اون فصل اوزره ملتمزنی ایڭ یوده‌تکان مسئله‌لردن بحث ایتمش بو اثر «وقت» اداره‌سی طرفندن باصلوب چقدی. حقی ۱۲ ة پوچطه ایله ۱٦ ة.

«تاریخ اسلام»

ابتدائی و رشدی مکتبلرده اوقوتمق ایچون استانبولده مکتب سلطانی مأذونلرندن عثمان افندی جلیللر طرفندن آچیق ترکی تلنده یازلمش بو اثر، ایکنچی مرتبه باصلوب چیقدی. حقی ۱۸ تین، پوچته ایله ۲۲ تین.

«جغرافیای عمرانی»

غیمنازیه و ریالنی مکتبلرده اوقوتولا طورغان درس کتابلرندن آلنوب ترتیب ایدلمش بو اثرنڭ تلی آچیق، افاده‌سی ینگل، مکتبارده درس قیلوب اوقوتورغه مناسبدر. مرتبلری فاتح کریموف ایله نورالدین آغه‌یفدر. حقی ۳۰ تین، پوچته ایله ۳٦ تین.

«بالالار اچون واق حکایه‌لر»

باشقا تللردن کوچرلوب ترتیب ایتلگان بر اثردر. مرتبی دردمند. حقی ۱۲ تین، پوچته ایله ۱٦ تین.

«تل یاریشی»

یتمش دن زیاده اهل قلم طرفندن حکایه هم مقاله روشنده یازلغان بو اثرده اونطولغان یا که یوغالغان چن تاتار سوزلرینڭ بیك کوبسی جیولغاندر. اوشبو ۱۹۵ صحیفه‌لك اثر، گوزل کاغدده گوزل روشده باصیلوب هر بر کتابچیلرده ۷۵ تین‌گه صاتلمقده‌در. پوچته ایله ۸۵ تین.

«دورت کون»

روسلرنڭ مشهور ادیبلرندن ۋ. غارشین اثری بولوب، ر. رقیبف طرفندن ترجمه قیلنمشدر. بو رساله‌ده محاربه‌ده یارالانمش بر صالداتنڭ اوزی ئوتردیکی تورك صالداتی یاننده دورت کون عذابلانوب یاطدیغی و شو اثناده‌گی احوال روحیه‌سی - حسیاتی تصویر قیلنمشدر. بهاسی ۸ ة، پوچطه ایله ۱۰ تین‌در.

«قوزغونلر اویاسنده»

شاخته‌ده‌غی مسلمان اشچیلر طورمشینه دائر شریف افندی کمال قلمی ایله یازلمش عبرتلی بر حکایه‌در. بهاسی ۱۲ تین، پوچطه ایله ۱٤ تین.

«کتب سته و مؤلفلری»

حدیث وسنت عالملری قاشنده «کتب سته» دیه مشهور اولان حدیث کتابلری و آنلرنڭ مؤلفلری حقنده یازلمش بر رساله‌در. ۱۳٦ بیتدن عبارت اولان بو رساله‌نڭ حقی ٤۵ تین.

«باصلماغان شعرلر»

اوتوز قدر ذاتلرنڭ شعرلرندن نمونه‌لر جیولوب باصلمش شعر مجموعه‌سیدر. حقی ۲۰ تین، پوچته ایله ۲٤ تین.

«رحمت الهیه»

بو اثر، محترم موسی افندی طرفندن قوزغاتلمش «رحمت الهیه» مسئله‌سی حقنده مجتهد و محدث ابن القیم الجوزیه حضرتلرینڭ «حادی الارواح» نام بیوك اثرنڭ اولان بر فصلینڭ ترجمه‌سندن عبارتدر. ایکنچی مرتبه باصلدی. مرتبی رضاءالدین بن فخرالدین. حقی ۱۰ تین، پوچته ایله ۱۲ تین.

«ترویسکی علماسی و اصول جدیده»

اصول جدیده ایله بالالر اوقوتمق شرعا وعقلا درست ایدیکی حقنده، شیخ زین‌الله نقشبندی حضرتلری هم برابر اولندیغی حالده ترویسکی علماسینڭ اعلام نامه و عمومی نصیحتلریندن عبارت بر اثردر. ایکنچی مرتبه باصلدی. حقی ۵ ة.

Оренбургъ, тип. газ. „Вакть“

سنه ۳ — عدد ۲۱

ذوالقعده ۱۲ سنه ۱۳۲۸ — ۱ نویابر ۱۹۱۰ سنه

مشهور آدملر والوغ حادثه‌لر

بدرالدین سیماوی.

تصوف شیخلرینڭ مشهورلرندن، حنفی فقهسنڭ امتیازلی عالملردن، جدی واشلکلیلك ایله معروف ترك قومینڭ یول باشچیلرندن اولان اوشبو بدر الدین، محمد بن اسرائیل بن عبدالعزیز اسمنده بر ذات اوغلی ایدی (*).

آنا دول ولایتنده «سیماو» اسملی اورنده دنیاغه کلدیکندن «سیماوی» دیه و آتاسی قاضی اولدیغندن «ابن قاضی سیماوی» دیه و کندیسی هم قاضی اولدیغندن «قاضی سیماوی» دیه معروف اولمشدر.

بدرالدین سیماوی، مشهور سلجوق عائله‌سندن و خالص ترك اولوب ترکیا سلطانلرندن غازی خداوندکار زماننده دنیاغه کلمشیدی.

سیماوی، صبی ایکن وقتنده اوز بنڭ آتاسندن تحصیل ایدوب قرآن شریف حفظ ایتدی. یوسف اسملی بر عالمدن عرب لساننڭ نحو و صرفینی اوقودیغندن صوڭ علم اوقومق نیتی ایله مصر مملکتنه سفر ایتدی. بونده ایسه سید شریف جرجانی ایله شریك اوله‌رق مبارك شاه منطقی حضورنده تحصیل قیلدی. مبارك شاه ایله برابر حج سفرینه چیقوب، مکه‌گه واردیغنده شیخ زیلعی حضورنده اوقودی، بوندن مصرغه کلوب، تکرار سید شریف جرجانی ایله شیخ اکمال الدین درسلرینه ملازمت ایلدی. اوشبو وقتلرده مصر سلطانی برقوق اوغلی سلطان فرح، بوندن اوقومشدر.

بونڭ بعدنده سید حسین اخلاطی حضورینه واروب داخل سلوك اولدی و بر نچه مدت تربیه آلدیغندن صوڭ مذکور شیخی طرفندن اجازت آلوب آنڭ امرینه کوره ارشاد ایچون «تبریز» شهرینه سفر قیلدی.

تیمورلنگ «تبریز» شهرنده ایکن وقتده عالملر آراسنده دینی بر مناظره چیقوب، خلق ایکی فرقه اولدی و حقلق قانغی فرقه‌ده ایدیکی آچیق صورتده آڭلاشلماز درجه‌سینه کلدی. ایشته بعض بر عالملر اشارتی ایله تیمورلنگ بدرالدین سیماوی‌نی چاقروب اوشبو مسئله‌نی حل ایتدردی. بونڭ حلینه ایسه هر ایکی طرف رضا اولوب علمی و فهمینڭ عالی و واسع درجه‌ده ایدیکن اعتراف قیلدیلر.

تیمورلنگ نڭ اکرام و احسانلرینه التفات

(*) قلم یا کلشوی سببندن «کشف الظنون» ده بونڭ آتاسی محمود بن اسماعیل دیه یازلمشدر. تصحیح قیلورغه تیوشلی.

ایتمکسزین، بدرالدین سیماوی «تبریز» دن کتدی و «بدلیس» شهری آرقلی تکرار مصرغه واردی. اوشبو وقت اوز اورنینه بونی اوطورتوب شیخی حسین اخلاطی وفات ایتدی. اوشبونده بر مدت طوردیغندن صوڭ «حلب»، «قونیه» شهرلرینه سیاحت قیلدی و بوندن ده «ساقز» جزیره‌سینه واردی. «ساقز» نڭ پادشاهی اوشبو شیخ دلالتی ایله اسلام دیننی قبول ایتدی و مریدلری جمله‌سندن اولدی. بوندن «ادرنه» شهرینه کلدی. آتا آناسینی اوشبونده سلامت حاللرنده تابوب کورشدی.

موسی چلبی سلطانلغی وقتنده بدرالدین سیماوی قاضی عسکر نصب اولنمشیدی، فقط چلبی محمد، موسی اوستینه کلوب غالب اولدیغندن برادری موسی‌نی قتل ایتدی و بدرالدین سیماوینی اهل وعیالی ایله برابر «ازنیق» شهرنده حبس ایتدردی.

شیخ ایسه حبسدن قاچدی و تاتار خانلرینه وارمق قصدنده ایکن بعض بر دوستلرینڭ نصیحتلرینه کوره بو مرادندن کیرو دوندی (دشت قپچق خانلرینه التجا قیلورغه قصد أیلمش اولسه کرك) و روم ایلی ولایتنه کتدی. بونده ایسه اوزینڭ یارانلری، شاگرد و مخاصلری اطرافینه ییغولدیلر.

دنیاوی بر منصب و یا که کوبمی آزمی مال قابمق قصدی ایله بعض بر خائنلر شیخ اوستندن: «اگرده بو کونده بونڭ قوتی صندراماز ایسه، تیز وقت ایچنده حکومت که قارشو چیقاچغنده شبهه یوق» دیه سعایت ایتدیکلرنده سلطان محمد چلبی بونڭ اوستنه عسکر یباروب طوتدردی وحضورینه کتوردیکنده حیدر اسمنده بر عجم عالمینڭ فتواسی ایله باشی کیسلدی.

بدرالدین سیماوی مرید تربیه ایتدیکی حالده علوم ظاهره‌دن هم درس اوقوتور و اسلام دینینڭ کوب قاعده‌لری اصلندن منحرف اولدیغنی شاگردلرینه تلقین قیلور ایدی. عموما بوڭا منسوب تعلیمات اوشبوندن عبارتدر:

«الله تعالی حضرتی دنیانی انسانلرغه بخش ایتمش، یرده اولان بایلق و بتون محصولات آدم اوغللرینڭ مشترك حقلریدر، انسانلر مساویدرلر، برینڭ بایلق ییغوب ده ایکنچیسینڭ محتاج آچ و یالانغاچ قالمقی الله تعالانڭ رضالغینه خلافدر، یردن حاصل اولان خزینه و بایلقلر هر بری آدملر آراسنده مشترکدر. الله تعالی قانونلر قویمش و آندن فائده‌لنه بیلور ایچون عقل واذعان احسان ایتمشدر. اوزینڭ عقلی دائره‌سنده هر کیم الله تعالی‌نڭ امرلرینی قبول ایتمك ایله بورچلودر. برینڭ محیطی، ایکنچیسینڭ اعتقادینه بیگزه‌مادیکی سببندن آنی اوز اعتقادینه مجبور قیلمق الله تعالانڭ مقصدینه منافیدر. فکر و وجدان، طبیعت محصولی اولدیغندن جبردن امیندر. بناء علیه اسلام، خرستیان، یهودی و مجوسی هر بری الله تعالانڭ بنده‌لریدر. بتون آدم بالالری بر برینه قارنداشلر اولوب آرالرنده دوستلق و محبت اولورغه تیوشلی. اوزلرینڭ اختلاط و محبتلری سببندن کونلرنڭ برنده باطللق مغلوب و حقلق ده غالب اولاچقدر، بو سایه‌ده، مطلوب اولان طوغریلق تاوشسز و رنجشسز میدانه چیقاچقدر. یوقسه دشمنلق و تعصب اوزرنده دوام ایدلدیکی تقدیرده باطل ایله حقلقنی بر برندن آیرمق ممکن اولمیه‌چقدر. کیم طرفندن اولسه‌ده الله تعالی مرادینه خلاف اولان امرلرگه اطاعت ایتمك درست دگلدر. اسلام حکومتلری، زمان سعادتده اولدیغی کبی ملت طرفندن انتخاب قیلنورغه تیوشلی. ظلم سببی اولان سلطانلر، خانلرنڭ اسرافلری، تیوشسز یرده محاربه ایتمکلری و آدم قانلری توکمکلری هر بری ظلم وتغلب اولوب تکیه‌لر، درویش وایشانلرنڭ کوبسی ظلم و استبداد قورالریدر. هر کیم حریت اوزرنده اوز فکرنده واوز مسلکنده یوررگه و کورشیسینڭ اعتقاد و مذهبنده اشی اولمازغه تیوشلی. اهالی، اللهنڭ قللری اولوب دنیاده راحت یاشامك و بالالرینی تربیه قیلوب مال و عرضلری ایله بختیار اولمقنی ایسترلر. بونلرنی الله تعالی — حیوان کبی أشلاسونلر و طریشسونلرده بارتابدقلرینی کوچلیلر

و حیله‌کارلر آلوب شونڭ سایه‌سنده راحت ایته‌سونلر، دیه دگل بلکه هر کیم اوز کوچی و اوز کسبی ایله گوزل عمر سوره‌ون دیه یاراتمشدر».

ایشته ایشان حضرتلرینه منسوب تعلیمات عموما بوندن عبارتدر. تیمورلنگ ایله یلدرم بایازید نزاعلری حقنده خلقلرغه اوشبو روشده نصیحت ویرر اولمش:

«عثمان اوغللری ایله تیمورلنگ آراسنده دشمنلق چیقوب، اوزلرینڭ اوز سوزلیلکلری سببندن اشلرینی قلچدن باشقه حل ایته آلمادیلر، ایمدی وارسونلر اوزلری ایکیسی صوغشسونلر، بزگه بونڭ تعلقی یوق، بو شی مملکت یا که دین نزاعسی دگل بلکه یالڭز ایکی تیمسکاری کشینڭ نزاعلریدر. بونلر ایکیسی صوغشسونلر، بز بونده بی طرف طوررغه تیوشلی. بز، اوز اشمزنی اوزمز بیلورمز، اللهڭ قرآنی و رسول اللهڭ حدیثی بزنڭ ایچون کافیدر، شونلرغه بنا قیلوب اوز کونمزنی اوزمز کوررمز؛ اوز آرامزده عدللك ایله حکم قیلوچی بر قاضی تابارمز، بزگه تیمورلنگ هم عثمان اوغلینڭ هر ایکیسینڭ ده لزومی یوق. الله تعالی انسانلرنی بر برینڭ قانلرینی آغزر ایچون دگل بلکه محبت و دوست طورر ایچون یاراتمشدر».

***

بدر الدین سیماوی طریقنده هر کیم اوز رزقینی اوز قول کوچی ایله تابارغه بورچلی اولوب کشیلرگه اشانوب طورمق و باشقه‌لرنڭ مالارینه طمع ایتمك زور عیب ایدی اوشبو سببدن کندیسی اوز قول کوچی و اوزینڭ حلال کسبی ایله کون کچروب مریدلرندن و باشقه‌لرندن صدقه فلان آلمامشدر. مریدلری، صوغش وقتلرنده مسجد، سیناغوغ و کلیسه‌لرگه احترام قیلدقلری حالده یالقاولقنی اوزلرینه هنر ایدوب آلدقلری ایچون تکیه‌لرده طوروچی درویشلر، مناستیرلرده یاتوچی رهبانلرغه حرمت کوسترمازلر ایدی. طریقی بروسه، قونیه، آیدین ولایتلرنده، ساقز و کرید جزیره‌لرنده شهرت تابمشدر.

سیماوینڭ مشهور اثرلری بونلردر: ۱) مسرة القلوب. تصوفده. ۲) لطائف الاشارات. حنفی فقهسی حقنده اولوب «ازنیق» تورمه‌سنده وقتنده تصنیف ایتمشدر. ۳) جامع الفصولین. حنفی فقهسنڭ مشهور بر کتاب اولوب ایکی جلدده طبع اولندی.

کندی عصرنده اولان حکومتنڭ تضییقاتنه مجبور اوله‌رق بونڭ حقنده، سامی بك: «طبعی الحاد و فساده مائل اولوب خلقنی اضلال ایتدی» مضموننده بر سوز سویلمشدر. اما دستور صوڭنده تألیف ایتمش بر اثرنده مؤرخ محمد مراد افندی: «بو کونگی انقلاب حقنده اولان مجاهدلرنڭ دفترلری یازلنور اولسه الڭ باشینه شیخ بدر الدین سیماوی رحمه الله حضرتلرینی یازمق لازم کلور» دیمشدر.

بدر الدین سیماوینڭ شهید ایدلدیکنی سویلادیکی برده، معتبر مؤرخلردن بری: «بونڭ اولدرلمکی شریعت و دیانتنڭ شرك و ضلالغه غلبه‌سی اولمقدن زیاده تکیه‌لرنڭ مکتبلرگه، جهالتنڭ علمگه، یالقاولقنڭ اجتهاد و غیرتگه، باطلاقنڭ حقلقغه غلبه‌سی اولدی» دیور.

شیخ حضرتلری ۸۲۳ (۱٤۲۰) تاریخنده شهید اولمشدر (رحمه الله تعالی).

مقالەلر :

زاهدلرمز، تقوالرمز.

استانبولده بو کون الوغ عالملردن صانالمش اسماعیل حقی حضرتلری طرفندن جامع شریفده سو- یلانمش بر وعظ صورتی استانبول مطبوعاتندن آلنوب بو یرده «شورا» اوقوچیلرینه عرض قیلنەدر:

اسلاملر ایچنده بر فرقه واردرکه «بزگه یالکز آخرت لازمدر، باشقه هیچ شی کرکماز» دیه اوز لرنچه زهد و تقوالق یولی طوتارلر. بونلرنك بو یولی طوغرو یول دگل بلکه یالقاولق یولیدر. بونلر قاشنده طریشمق و قزانمقنك اهمیتی یوق، قولده نه اولسه شول یتار، بونلر گویا توکل وقناعت ایدرلر، حالبوکه اوزلری توکل و قناعت نەدر، بیلمازلر. اسلامیت حاشا عطالتی قبول ایتماز. رسول اکرم افندمز: «اطلبوا الرزق فی خبایا الارض» بیورر. قرآن کریمدەده: «هو الذی جعل لکم الارض ذلولا فامشوا فی مناکبها وکلوا من رزقه» بیورلمشدر. الله تعالی: «رزقگزی طاغلارنك توباسنده یرلرك توبنده ایزلەگز» دییور.

یالکز صنعتله، ایگون ایله کفایت ایتمەگز، رزقگز یرنك دفینەلرندەدر. اصل ثروت ملیه و تر- قیات بر چوق معدنلر ایشلاتمك ایله حاصل اولور. یر استنده هر نوع معدن وار. بونلر یرنك توبنده طوررلر ایسه نه فائده؟ الله تعالی عبثمی یاراتمش؟ «وانزلنا الحدید فیه بأس شدید و منافع الناس» بیورمش. تیمرنی مدح ایدر، تیمر اولمازسه هیچ بر صنعت اولماز. تیمرنی بن یاراتدم، آنی یر آستنه یرلشدیردم. آنده قوت عظیمه وار. جماعتنك منافعی انکله قائمدر. اول یرده یاتماسون!

ایشته زاهدلرمز بویله سویلارلر، باشقەلری ایسه بونلرغه مداهنه قیلورلر. بو بلا بتون ممالك اسلامیەنی استیلا ایتمش. بونك سببندن بتون اقوام متمدنهٔ اسلامیه نك فقط آدلری تللرده قالمش، وقایعنی آنچق تاریخلرده اوقورمز. یقین زمانلرده تونس، جزائر نه حاله کرمش؟ نەدن فرانسه دولتنك ادارەسنه کچمش؟

بونجه ممالك، بونجه اقالیم... هب بو اتفاق سزلق یوزندن محو اولوب کیتدی، اتحاد یوق. قوهٔ اسلامیه نەدن تنزل ایدر؟ چونکه اتفاق یوق. الك بیوك مهارتمز تفرقەچیلقدر. اتحاد ایدەرك ترقی یه چالشمق بزده یوق. بر آز اوزمزده بر قوت حس ایدر ایتماز آل سکا بر فرقه، آل سکا بر تفرقه؛ آیرلماق آسان فقط نتیجەسی قورقولی. اتحاد مشکل فقط صوکی خیرلی. هر شیده جدیت و فعالیت لازم. قوری دیندارلق پاره ایتماز. هر معدننك باشقه اهمیتی وار، هر برینی ایشلامك تیوش ایدیکی پیغمبرمزنك حدیثی ایله ثابتدر. لکن سن بونك ایله عمل قیلەچق یرده کشی قولنده حاضر اولاننی تارتورغه غیرت ایت! دوستلق بومیدر؟ خلقلر، توپراقنی یون اورنینه تتوب معدن ایزلاسونلر، اما سن قولکی صوزده طور... بو اش لایقمیدر؟ پاره لر چیتلرگه کیتوب طورسون. بو یولنك آخری نه اولاچق؟...

بیگلرچه امرار وار، هیچ برینی کورمه. الله نك، پیغمبرنك امرینی بیلمه، نتیجەسی نه اولور؟ دینده ده ضعف کلور، دنیاغه ده ضعف کلور. دنیا کیتسه شبهەسز دینده کیتار. انسان احتیاج ایچنده اولورسه خاوص قلب ایله عبادت ایده بیلورمی؟

حاصلی: «خیرکم من لم یترك دنیاه لاخرته ولا

آخرته لدنیاه ولم یکن کلا علی الناس » حدیث شر-
یفیده مشهوردر. افندیمز بیورر:

« رزقکزنی غیرینك ضررنده ایزلمهکز، فقرانی ایزوب ثروت صاحبی اولماغه چالشماکز. رزقکزی معدن کشفیله حصوله غیرت ایدکز. یرلرده، طاغلرنك توباسنده آقتارکز ».

فقط یرك آستنغی دفینهلرنی ایشلاتمك ایچون شرطلر وار — معرفت، ثبات و جدیت لازمدر.

شیمدی بر کره دوشونهلم: ممالك اسلامیه نی سگز یوز سنهدن بری استیلا ایدن آفتلری ملاحظه ایدهلم! قوجه اندلس دولتی نه اولدی و نه حاله کلدی؟ صوکره آسیا جهتی او بخارالر، او سمرقندلر، طاشکندلر... ایشته لایعد ولایحصی میلیونلرچه نفوسنك مسکنی حدسز عالملرنك منشئی اولان بخارا، مرو شهرلری... آسیای وسطایه طوغرو کیت بوکون باق نه حالته کلمشلر. نیچون بو حاله کلمش؟ صوکره طاغستان جمعیتی نصل محو اولدی؟ قریم، قازان بوقدر تاتارلر، تونس جزائر مصر... صوکره او بوسنهلر، هرسکلر! بونلره نه اولدی؟ نه حاللره کلدی؟ جملهسی اتفاقسزلقدن جملهسی اسارت بلاسی:

بعضیلری دیرلر: نهمه لازم دنیا؟ بوراده قالهجق دگلمز، بوکون یارین قیامت قوپاچق. لکن بونلر علی الاکثر یالانچیدرلر. قیامتی بوتون امتنك کوز اوکینه کتورمك دشمنلقدر ترقی‌یه مانع اولمقدر. واقعا قیامت یاقیندر. اما نه قدر؟ اللی بیك سنهمی، یوز بیك سنهمی صوکره بوراسی آشکار دگل. بو گونه فکرلر ایله آلشمش بر جماعت اوز اوزینه دیور: «البت بویله اولهجقمش. حکم زمان ایمش مسلمانلر ازیلهجکمش!» بونی دیوبده هیچ بر ایش گورمز، چالشماز! بوکاده و بو یالقاولقغه ده «توکل» و «قناعت» دیر. لکن قناعت بومی؟ قناعت دیمك، عالمنك مالنه حرص ایتمهمك، نصیبنه قانع اولمق، چالشمق و قسمت نه ایسه آکا راضی اولمقدر. «نه ایچون آنده وار، بنده یوق؟» دیوبده کیمسهنك مالنه حسد ایتمهمك ایشته بودر قناعت! یوقسه مسکنت، ذلت دیمك دگلدر. اسبابی حاضرلادقدن صوکره الهه توکل ایت «ان تنصرکم الله ینصرکم» اگر سز طریشور اولسهکز شول وقت الله نصرت ایدر. پیغمبر افندیمز بالذات کندیسیده چالیشدیلر، هر بر زحمته قاتلاندیلر و بزه اخلاق درسی ویردیلر. اگر دعا ایله ایش بیتسه پیغمبرنك دعاسندن بیوك دعامی اولور؟ صوغشلرغه واررغه نه حاجت وار ایدی؟ اوطوردیغی یردن اللرینی کوتارر دعا قیلور، همان دشمنلر یره باتار ایدی. بویلهمی ایتدی؟ انسان چالشمقله مأموردر.

حدیث شریفده: «خیرکم من لم یترك» بیورلور. یعنی ایچکزده خیرلی اولانکز اللهنك پیغمبرنك سودیکی قوللر و ایکی جهانده مسعود بختیار اولانلر اول کیمسهلردرکه آخرت ایچون دنیانی تاشلامازلر، دنیا ایچون آخرتنی قویمازلر، بلکه ایکیسی ایچون ده طریشورلر. چونکه آخرت سعادتی، دنیانی یقهلق اولماز، بلکه دین و وطنغه خدمت ایله اولور. بویله اولان کیمسه اوز سلامتی ایله برابر بتون بلاد و ممالك اسلامیه نك ترقیسنی آرزو ایدر. یالگز اوز منفعتنی توشونماز.

بعض آدملر دیورلر: «بزگه آخرت لازم، دنیا نهمزگه لازم؟» یالقاولق ایدرلر. ایشدن چکیلیورلر. خانلرگه میدان ویررلر. نه قیلورلر؟ کیمی «مشهد» که کیتار، کیمی مکهگه قاچار، بعضیلریده اوز اونده اوطورر. ایشسزلکدن بوش بوشنه طورمقدن قوهٔ فکریهلری عاطل بر حاله کلور ایسنهمکدن باشقه شغللری اولماز. حالبوکه هر انساننك اللدن بر ایش کلور. جسمنی، فکرنی ایشلاتمهلی. ایش کوچنی ترك ایله کوشهٔ انزوایه چکیلمك حمیتسزلکدر. اوز کچینهچگنی تأمین ایدوبده بر کوشهگه چکیلمك مذمومدر. بوکبی انسانلر جمعیت بشریهدن صایلماز. آنلرغه «انسان» لفظنی اطلاق ایتمك عبثدر. زیرا بونلرنك نه

جسما نه فکرا انسانلقده بر علاقه‌لری یوقدر. آنلر بو جمعیت افرادندن حساب اولنمازلر بر شی که، وارلغی یوقلغی برابردر. آڭا بر آد ویرمك عبث در. هر کیم قوالدن کلدیکی قدر چالشمالی. بعض یالقاو آدملر ده واردرکه: «بایلردن آلدیغم زکات و صدقه‌لر ایله کون کوررم» دیه اصلا سعی ایتماز بلکه آنڭ و بونڭ صدقه‌سی ایله کچینور. معیشتنی مسلمانلر حسابنه قیلور. بونلر ده مذمومدر. هر کس چالشمالی و کندی معیشتنی تأمین ایتمه‌لی. عاجز قالورسه اول وقت مسلمانلر اوستنه صالنور.

ایشته بزم بر چوقمزده مع التأسف قوری دیندارلق دعواسی واردر. ترقیات اسلامیه‌گه دائر هیچ آرزوسی یوق. بلکه شرع شریفنی ترقی‌گه غیر مساعد کورر. بونلر واقعده اسلام دشمنلرینڭ دعوالرینی تقویه ایدرلر. کیمیسی حرکتی ایله و کیمیسی سوزی ایله مسلکنی و اعتقادینی کوسترر. قوری دیندارلق ایله دین‌گه خیانت ایتمك ایشته تام بو فرقه‌ده‌در. آنلر آخرت فکری و ذوق دینی ایله ــ گویا شول قدر آلشمشلرکه بونڭ خارجنده بر مطلب یوق ایمش، دنیاجه ترقی عبث ایمش، دیرلر: بن الله آدمی‌یم، بن آخرتنی سوه‌رم. حالبوکه اوزلری دنیانی برساعت اولسون فکرلرندن چیقارا آلمازلر!!

اجتماعی و ادبی مسئله.

اسلام شریعتنده طلاق.

(المؤید جریده‌سندن مقتبس)

ایرلر، خاتون آلدقلری وقتده اطاعتلی، ایزگی واوز طبیعتلرینه موافق خاتون تابمق حقنده اجتهاد ایته‌لر. خاتونلر وقزلرده اوزلرینی مرحمت ایل تربیه قیلورلق ایرلرگه طوغری کامکارینی برنچی مقصودلری ایدوب طوتالر. هر ایکی طرف بو طوغروده نه قدر طریشور ونه قدر آرزو قیلور اولسه‌لرده آراده بر برینه موافق کلمگان نکاحلر اولور وازدواجدن مقصود اولغان الفت، محبت ورفیق حیات کبی شیلردن ١
محروم قالورلر. شفقت، بر برینه مرحمتلی اولمق کبی فضیلت یرنده آرالرنده دشمنلق اورنلاشور، هر ایکی طرف بختسز اولورلر. بو ایکی‌کیمسه‌دن تشکیل ایدلمش عائله شول حالنده دوام ایده‌چك اولسه‌لر دنیانڭ راحتنی کوره آلمازلر.

ایشته اوشبو کبی ضرورت اولدیغنده اسلام شریعتی ایر ایله خاتون آراسنده «طلاق» ایله آیرلشورغه رخصت ویرمشدر.

طلاق، اسلام قاشنده یخشی نرسه دگل. درست اولسه‌ده مبغوض ومکروهدر. هر بر طبیعتی سلامت اولان، وجدانلی، مرحمتلی کیمسه بوندن نفرت قیلور. فقط ایکی بختسزنڭ، بوندن صوڭ بختلی اولمق امیدلری کیسولدیکندن صوڭ اجتماعی بر ضرورت اولدیغندن، شریعت جائز کورمشدر.

طلاقدن مقصدمز تحلیلدن باشقه بر برینه حلال اولمیه‌چق صورتده بائن طلاق مراددر. اوشبو طریقه طلاق، ضرورت اجباری سببلی درست اولسه‌ده اسلام شریعتی ادبی جهتدن بوڭا اوشبو بیش قات ایشك قویمش وشونلر آرقلی یوررگه بیورمشدر.

١) آرالری، نه قدر بوزولور ایسه‌ده، ایر ایله خاتون اخلاص کوڭللری ایله صبر قیلورغه وآیرلمقده اولان ضرر فائده‌لرنی میزاندن اوتکاررگه تیوشلی. احتمال که بونڭ سببندن اوزلرینڭ یاڭلشدقلرینی آڭلارلرده آرالرنده الفت حاصل اولور. فی الواقع ایکی بر برینه چیت آدملر برگه قوشلدقلرنده بر برینڭ خلق و طبیعتلرینی آڭلاب یتمادیکاری سببندن منافرت حاصل اولور ایسه ده بر آز تحمل وصبر هم تجربه صوڭنده بو منافرت اورتادن کوتارلور. اوشبو قدر صناشوب قارامازدن، صبر ایتمازدن مقدم آیرلشوب قویمق فائده‌سز بر اش اولور. خلاصه: آراده منافرت حکم سوررگه باشلادیغندن صوڭ ده

بر قدر وقتلر تجربه ایدوب طوررغه تیوشلی.

۲) صبردن فائده کورلماسه، همیشه مشقت وحسرتدن باشقه نرسه اولماسه بو وقتده اشنی قاضی غه مرافعه قیلورغه تیوشلی. قاضی اینسه هر ایکی طرفدن یخشی برر کوکللی آدمنی «حکم» تعیین ایدوب مذکور ایر ایله خاتون آراسنده اولان منافرت ومحبتسزلکلرنک سببلرینی اینه سندن ییپنه قدر نچکه‌لب تیکشرتور، عیب قایو طرفده ایدیکن آکلاب بتردیکارندن صوک «حکم»لر، مصالحه ایچون طریشورلر. احتمال که اوشبو وقتده عیبلی طرف اوزینک عیبنی آکلاب اوکنور وصلحغه رغبت ایدر.

۳) اوشبو «حکم» لر اجتهادی سببندن ده صلح قیلشورغه امکان اولماسه بو وقت برنچی دفعه اوله‌رق ایر، بر مرتبه طلاق قیلوب خاتوننی قورقتوب قارار. اوشبو بر طلاق صوکنده ایر ایله خاتون ایچون استقبال قایغوسی کرسه کرک. «ایمدی طالعمز نیچوک اولور؟ بالالر نه حالده قالورلر؟ بوندن صوک کیملر ایله دنیا کوتارگه طوغری کیلور؟ آخری خیرلی اولورمی، یوقسه بوندن‌ده یمان حاللرگه توشلنورمی؟» کبی سؤاللر کوکللرگه کلوب کیتار واحتمال که عائله وبالالر حرمتنه اولگی دشمنلقلرینی عفو قیلشوب چن کوکللرندن کیلشورلر و اولده اولان جور و جفالر ایچون اوکنشورلر و بر برینه اک صادق اولان عائله‌لر جمله‌سینه کررلر. بوندای حاللرنک کوب اولدیغی تجربه قیلنمشدر. بوندن بر فائده‌ده کورلمادیکی تقدیرده:

٤) ایکنچی دفعه طلاق قیلور. احتمال که برنچی طلاقده اولمغان اثرلر اوشبو ایکنچی طلاقده کورلورده بر بری ایله کیلشورلر. بوندن هم ثمره اولماسه اوچونچی واک صوک دفعه اوله‌رق:

۵) اوچونچی مرتبه طلاق قیلور. ایشته بو وقت بونلر بر برینه چیت اولورلر، حتی باشقه نکاح ایله ده قوشلورغه ممکنلک اولماز، مگرده شریعتده معلوم اولان قاعده لر ایله تحلیل ایدلسه گنه ازدواج ایته آلورلر.

طلاق حقنده اسلام شریعتی طرفندن قویلمش قاعده‌لر، ادبلر اوشبودر. ایمدی هیچ یوق بهانه‌لر ایله خاتونلرین طلاق ایدوچیلر یا که بر یولی اوچ طلاق قیلوچی مسلمانلر کوب اولسه بونک قباحتی شریعت‌که عائد دگلدر. بلکه بو طوغروده شول آدملر اوزلری همده نکاح وطلاق اشلرنی اجرا قیلوچی محکمه لر، قاضیلر و حاکملر مسئول اولورلر. بو مسئله‌نی یخشی آکلارغه تیوشلی.

« المغربی »

عرب مدنیتی و آمریقا.

تاریخ. عربلر. مأمون. آرسطونک سیاست کتابی. صقلیه، ادریسی. کوندی. المغروربن. اسپانیوللر. قریستوف قولمب. اندلس. ابن غانم.

بیوک عالملر حاضر اولان زور بر جمعیتده، مصر عالملرندن احمد بک زکی افندی اوشبو مضمونده علمی بر خطبه سویلمشدر:

«تاریخ» سوزی عربچه دگل. حضرت عمر، خلیفه‌لکی وقتنده ابو موسی‌الاشعری‌گه بر مکتوب یباروب، شعبان آینده یبارلدیکنی یازمش ایدی. ابو موسی الاشعری «بو مکتوبنی قانغی شعبانده یازمشیدک؟» دیه حضرت عمردن صورادی. حضرت عمر هر وقت اولان عادتینه کوره مشورت ایچون صحابه‌لرنی جیوب، نرسه‌لرنک وقتلرینی بیلور ایچون بر بیلگو کرک اولدیغنی سویلادی. مجلسده فارسلردن اسیر توشوب‌ده صوکره مسلمان اولمش «هرمزان‌الملک» لقبنده بر فارس عسکر باشلغی حاضر ایدی. بوذات اوزلرنده (ایرانده) اولان تاریخ اصولنی سویلاب بزلرده بوکا «ماه‌روز» دیورلر، دیدی. ایشته صحابه‌لر اوشبو اصولنی استعمال ایتمکنی مناسب

کوردیلر (دیمك تاریخ استعمالی اصولنی صحابەلر، ایرانلیلردن آلدیلر ، ظاهر شریعتکه خلاف دگل اصوللرنی کیمدن اولسەده آلورغه یاری ایمش)، فقط تاریخنی هجرتدن اعتبار ایدونی مناسب کوردیلر و شوڭا قرار ویردیلر . ایشته « تاریخ » سوزی بر قدر اوزگرتولر ایله «ماەروز» دن آلنمشدر .

ایسکی امتلرده تاریخلر تاشلرغه یازلنەدر ایدی، بوحال مصرلیلر و بابل قوملری و باشقەلرده کورلور ، کاغدلرگه یازلوبده حفظ ایدلنور ایدی .

عربلرنڭ الڭ ایلك أشلری شریعت علملری ایله شغللنمك اولدی . صوڭره مأمون خلیفه زماننده یونان فلسفەسی ایله شغللنورگه کرشدیلر ، مأمون، اوزی فتح ایتدیکی شهرلردن ایسکی اثرلرنی ایزلاتوب آلور و ترجمه ایتدرر ایدی. ارسطالیس‌نی عربلر «معلم اول»، افلاطون حکیمنی « معلم آلهی » دیه شهرتلندردیلر . آرسطونڭ « سیاست » اسمنده بر اثرینی تابوب عربچەگه ترجمه ایتدیلر . عربلر، آرسطو اثرلرینی آیروم صورتده یاراتالر ایدی. سیاست کتابنی ایزلب تابولرینڭ حکایتنی مؤرخ ابن خلدون ذکر ایتەدر .

مأمون زمانەسنده عربلر غایت ترقی ایتەشلر ایدی. بحر ابیض بونلرنڭ مملکتلری اورتاسنده بر کول بولوب قالمشیدی . صقلیه (سچیلیه) بونلرنڭ بر ولایتلرندن اولوب، مسجدلر، مکتبلر، کتبخانەلر ایله طولمشیدی . صوڭره بو ولایت بونلرنڭ قوللرندن چیقدی، بونده روچار اسمنده بر کیمسه پادشاه اولدی. اوشبو روچار وزیرلرنی مسلمانلردن قویار و هر بر علم، هنرنی عربلردن آلور ایدی . ابن خلدون مقدمەسی روشنده عرب لسانی ایله اوشبو روچار اسمینه «نزهة المشتاق فی ذکر الامصار والاقطار والبلدان والجزر والمدائن والافاق» اسمنده برکتاب تألیف ایدلمشدر . روچار یانینه هر وقت عرب عالملری جیولورلر ایدی . مشهور عالملردن اولان شریف ادریسی بونلر جملەسندن اولوب «نزهة المشتاق» بونڭ اثریدر . شول عصرده تألیف ایدلمش جغرافیا کتابلرینڭ الڭ گوزلی‌ده مذکور کتابدر .

اسپانیا عالملرندن «کوندی» اسمنده بر مؤلفنڭ اثرنی مطالعه ایتدم. اوشبو اثرنده کوندی: «اشبونه شهرنده اولان بر قبیلەدن سکسان قدر یاش عربلر جیولوب یگی بر یر تابار ایچون دیه کمەلر ایله محیط دیگزینه کروب کتدیلر و بر قدر کونلر یوروب قایتدقلرندن صوڭ پك کوب عجب نرسەلر سویلەر اولدیلر . خلقلر بونلرنی ــ المغرورین ــ دیه وترکلك ایته طورغان اوراملرنی ــ المغرورین اورامی ــ دیه آتادیلر» دیه حکایت ایتەدر .

شریف ادریسی طرفندن یازلمش اثرنڭ بوندن دورتیوز ییل مقدم بر فرانسوز طرفندن ترجمه ایدلمش فرانسوزچەسی دنیا یوزنده اولسەده اصل نسخەسی حقنده آرامزده معلومات یوقدر .

شریف ادریسی اوزینڭ اثرنده دیبو : «المغرورین، اشبونه شهرندن قارانغو دیگزگه کروب کتدیلر ، بونلرنڭ اورنلرینه اشبونەده ــ درب المغرورین ــ دیورلر (خطیب احمد بك زکی افندی اوشبو شهر و اوشبو اورامنی باروب کوروب یورمشدر)، بونلر جملەسی سکسان کشی ایدیلر . محیط دیگزنده اونبر کون یوردکلری صوڭ بولانق هم‌ده ناچار ایسلی وقارانغولق‌غه اوچرادیلر . اوزلرینڭ آداشوب تلف بولولرندن قورقوب قایتور ایچون دیه کمەلرنی بوردیلر و شوندن یراق دگل یرده بر اوطراوغه باروب چیقدیلر . بو اوطراوده قویلر پك کوب، اما کتوچیلری یوق ایدی . بر قوینی طوتوب صویوب پشرگانلر ایدی، لکن ایتی پك انتسز اولدی، بوندن کیتوب اون ایکی کون یوردیکلری صوڭنده دخی بر اوطراوغه اوچرادیلر . بونده ایسه عربچه بیلوچی بر کشی، بونلری پادشاهلرینه آلوب واردی، بونلر کوردیکلرینی اوشبو پادشاهغه سویلادیلر . بر قاچ کونلر قوناق ایتدیکندن صوڭ پادشاه بونلرنڭ کوزلرنی باغلاب ییل اوڭغاینه دڭز ایله آغزوب یبارتدردی . شول حاللرنچه صو اوستونده بیش کون یوردیلر . بوندن صوڭ بر برلرگه طوغری کیلوب

اشبونه‌نڭ قانغی طرفده و یراقمی ایدیکنی صوراشدیلر. بر برلر — اشبونه بوندن ایکی آیلق مسافه‌ده — دیه جواب بردیکلرنده، عربلر — وا اسفا! — دیدیلر. ایشته شول اورن «وا اسفا» دن منحرف اولارق — سفا — آتالدی».

بوندن معلوم اولدیغینه کوره المغرورین اونبر کون واردقلرندن صوڭ ۱۴۳۳تاریخنده «آسور» جزیره‌سینه‌و بوندن‌ده «زور» جزیره‌سینه‌چیقمش اولالر.

یونان مدنیتی ایله بو کونگی آوروپا مدنیتی آراسنده عرب مدنیتی واسطه اولمشدر. بونده ایسه شبهه یوق. فقط قیمتلی اولان عرب اثرلری اسپانیوللر طرفندن، ثوابلی اولمق ظنی ایله اوتلرده یاندرلوب تلف ایدلدی (عربلر اندلسدن چیقدقلری صوڭ). آوروپالولر اوزلری بتون عالملرنی اندلس اسلام «کلیه» لرندن آلدیلر. پاپا سلفستر وایکنچی بر پاپا اندلس مدرسه‌سنده اوقومشلر ایدی.

قریستوف قولمب نه اشلادی؟ بو ذات یرنی توگراك دیه تصور ایتدی. حالبوکه بونی عربلر کوبدن بیلورلر ایدی، قرآن شریف هم شوبله آڭلاتمشدر. ایشته اشبونڭ ایچون بر طرفدن کیدادیکی وقت ایکنچی طرفدن واروب چیقاچغنده شبهه‌سی اولنماز ایدی. بونیتی ایله بتون آوروپا پادشاهلرینی یوروب چیقدی، فقط هر بری اوزینی مسخره ایتدیلر، کولدیلر. صوڭندن‌ده عربلرنی اندلس ولایتندن چیقاروچی فردیناند ایله ایزابیل یانلرینه واردی. آنلر بونی مجنون‌گه حساب ایتدیلر. فقط پالنو و پالباروندن بیزار اولدقلرندن تورمه‌ده و کوبسی‌ده اولدرله‌چك کشیلرنی جیوب برلکده بیاردیلر. بونڭ ایله بر دیوانه‌نڭ راحتسز ایدوندن و نه قدر اوصالنی آشاتوب طوتودن قوتولوب قالدیلر.

اوشبولردن آڭلاشلدیغینه کوره عربلر «آزور» گه یتمشلر، فقط اول وقت سببلر ضعیف اولدیغندن شوندن براق کیته آلمامشلر. آنلر اوچرامش قارانغولق اورن طومان سببندن بو کونده هم قارانغودر، قیامتکه قدر اوشبو حال دوام ایتسه کرك. حتی بو برده کوب

وقت پاراخودلر بر برینه اوچراشوب برلشه‌لر. المغرورین بوندن صوڭ «مادیرا» اوطراوینه چیقمش اولالر. اشبونه‌دن چیقدقلری ایله اونبر کونده «آسور» اوطراوینه وارمش اولالر. اگرده آنلر کمه‌سی کبی کمه‌لر ایله وارلسه اوشبو کونمزده هم اونبر کونلك مسافه‌در. فقط بر برلرنڭ: «بزم یرمزدن اشبونه ایکی آیلق مسافه‌در» دیدیکلری مبالغه‌لیدر. اوزلری درست بیلمادیکلرندن شویله خبر ویرمش، یا خود طوقتاب استراحت ایده‌چك یرلرنی اوشبو حساب ایچینه قویمش اولورلر.

عربلرنڭ خیاللرنده آمریقا وارلغی یورمشدر، بونده سوز یوق، فقط عربلردن آمریقاغه واروچی اولمادیمی؟ بن ۱۹۰٤تاریخنده استانبولده بر نفیس کتاب کوروب محبت ایتدم، زور قوالده اون آلتی بیت اوشبو اثردن کوچروب آلدم. صوڭره اوشبو کتابدن فوطوغراف ایله نسخه آلورغه موفق اولدم. بونڭ ایچون طوتمش مصرفم فائده‌مه بناء پك جزئی بر شیدر. جمله‌سی آلتمش آلتون اولدی (روس آقچه‌سیله آلتیوز صوم). بو کتابنڭ اسمی «العز والمنافع للمجاهدین فی سبیل الله بالمدافع» در. بو کتابنڭ ایکنچی بر نسخه‌سی «ۋیانا» ده اوچونچی و دورتنچی نسخه‌لری الجزائرده وار. ایچنده هندسه رسملری وار، غایت گوزل و محکم اشلانمش. کتاب ایسه اندلس عالملرندن ابن زکریا طرفندن عجمی لسان ایله یازلوب ابن القاسم الاندلسی طرفندن عربچه‌گه ترجمه ایدلمش. اوشبو کتابده بویله یازلمشدر: «اسپانیوللر، اندلس ولایتنی ضبط ایدوب، خواجه بولدقلرندن صوڭ، کوچوب کتکانلرندن قالمش عربلرنی جبرلرگه و ظلم آیلرگه کرشدیلر. بر قدر عرب بایلری، قالمش عرب ذریتلرنی صاقلامق و بر کون وقت کتوروب کیرو اسلام قولینه قایتارمق نیتی ایله اندلس ولایتنده طوررلر ایدی. فقط اسپانیوللر بونلرنی خرستیان اولورغه کوچلی باشلادیلر. بناء علیه بو عربلر جنوبی فرانسه، شمالی آفریقاغه تارالورغه مجبور اولدیلر. بونلر کتدیکلری ایله

اندلسده ایگون و سودا اشلری توبان کندی، حتی بو حالنی اسپانیا پادشاهی اوزی‌ده آکلادی. زراعت حقنده یازلمش عربچه بر کتاب تابوب شونده اولان نصیحتلر ایله عمل ایدر ایچون مملکت اهالیسنه بیوردی و: — هر نه قدر عربلرنك تنلری بولماسه‌ده آنلرنك جانلری اوشبو کتابده وار — دیدی. خبر ویردیکم « العز والمنافع » کتابینك اصل مؤلفی ابن غانم، بو وقتده اندلسده سلامت ایدی هم‌ده اندلسنی کیرو اسلام قولینه آلورغه فرصت کوزاتوب طوروچیلردن ایدی. بو آدمنك بیوك ماجرالری واردر. اسپانیوللر، دین‌گه کوچلرگه باشلادقلرنده ابن غانم اوزینك مرادینه یتمك قصدیله ظاهری اوله‌رق خرستیان دیننی قبول ایتدی. اوشبو وقت آمریقا ایله اشبونه آراسنده کیمه‌لر یوری باشلاغان ایدی. ایشته ابن غانم اوشبو کیمه‌لرنك برینه خادم (ماتروس) اوله‌رق کردی و ایکی آراده یوروب هم‌ده ماتق ایله آتشمق یولنی تمام اوگرندی. بوندن صوك خرستیانلق علامتلرنی اوستوندن صوروب تاشلاب «تونس» که کتدی و تونس پادشاهندن یاردم صورادی. بونك ویرمش یاردمی ایله ابن غانم بشیوزدن عبارت خلق جیوب کیمه‌لر ترتیب ایدوب اسپانیوللر ایله صوغشورغه کرشدی هر وقت بونلرنی تالار و کوب غنیمتلر آلوب تونس‌که قایتور ایدی. صوکره بر صوغشده جراحت آلوب خسته‌لندی. «خلق الوادی» اسملی اورنده یاتدیغی وقت املا ایدوب اوشبو کتابنی بر اعجمی آدمدن یازدردی.

ایسرتکچ ایچمك حقنده.

فرنکلرده هر شی حقنده رسمی حسابلر اولوب شونلر سببندن ادبی، اجتماعی شیلر حقنده کوب معلومات کسب قیلورلر. تجربه اصولینه مبنی اولان یکی فلسفه‌نی ترقی ایتدرمك حقنده اوشبو رسمی حسابلردن طش بعض بر کیمسه‌لر، اوزلری شغللنمکده اولان شیلر طوغروسنده الوغ آدملرگه مکتوبلر یازوب آنلرنك فکرلرینی جیارلر و شول مختلف فکرلرنك مجموعندن مهم بر نتیجه چیقاررلر. آوروپاده معارف و علمنك آلغه کیتوب طورمقینه اوشبو خصوصی آدملر طرفندن جیولمش معلوماتنك هم دخلی کوبدر.

فرانسزنك مشهور آدملرندن بری، فرانسز و انگلیزلر آراسنده علم و تجربه اهللرندن صانالمش بیوك آدملردن ایسرتکچ ایچمك و باشقه روحی شرابلر استعمال ایلمك هم‌ده آشامق طوغروسنده اولان عادتلری و فکرلری حقنده معلومات جمع ایتمش وصوکره بوطوغروده اولان جوابلرنی انگلیزچه بر زور ژورنال ایله نشر ایتدرمشدر. عربچه « المقتطف » ژورنالی مذکور مقاله‌نی تلخیص قیلوب باصدی، بزده شونی «المقتطف» دن چوپلاب آلوب « شورا » ده درج ایته‌مز. بلکه بعض بر اوقوچیلر استفاده قیلورلر.

***

فرانسزنك سؤالی: « نه شیلر ایچه‌سز ؟ ایسرتکچ ایچمك فائده‌لی بر شیمیدر ؟ نه شیلر آشیسز ؟ » مضمونده اولوب فرانسز عالملری طرفندن بوکا قارشو یازلمش جوابلرنك خلاصه‌سی اوشبودر:

۱) برتلو: اوچ الوش صوغه بر الوش ایسرتکچ قوشوب استعمال قیله‌م. چای، قهوه‌نی آز ایچه‌م، تماکی طارتمیم. اوشبو نرسه‌لرنك هیچ برنده فائده یوق، اما ایسرتکچ، کرك آز و کرك کوب اولسون ضرردر.

۲) فلاماریون: ایرته طوردیغم ایله ایکی یومرقا آشیم، صو ایچمیم، برغندی ایسرتکچینی استعمال قیله‌م.

۳) کلارتی: هر وقت آچ طورام، آچ حالمده اشلیم. ایسرتکچ بر قدر ذهننی آچقان کبی اولسه‌ده صوکندن بتونلای طومالاندره، شونك ایچون فائده

سینه کوره ضرری کوب الوش آرتق.

٤) زولا: صودن باشقه نرسه ایچمیم. یاز و خدمتی ایله ایرته آچ حالمده شغللنم، تماکی طارتمیم.

٥) جان رشبن: صودن باشقه نرسه ایچمیم، ایسرتکچنی هیچ استعمال ایتدیکم یوق. صونی لیمون ایله ایچهم. ایسرتکچ ایچمك سببندن انسانلر اوزلرینك انسانلقلرندن چیقوب کونلرنك برنده وحشی حیوانلر اولورلر دیه کوکلمه کیله‌در.

٦) هنری لافدان: الڭ ضررلی آغو ایسرتکچدر. آدم بالاسی ایچون الڭ یخشی ایچملك صاف صودر.

٧) ویقتورین ساردو: ایسرتکچ ایله آغو ایکیسی بر نرسه‌در. تاولکینه اوچ کاسه قهوه ایچهم، شوندن باشقه ایچملکم یوق.

٨) فردرس مسترال: آش آلدندن آرغنه ایسرتکچ استعمال قیلهم، لکن ایسرتکچدن فائده یوق، ذهننی بتره در.

٩) بول بورجه: کرك ایسرتکچ اولسون کرك اولماسون، روحی ایچملکلرنك هیچ برنده فائده یوق، نه قدر آز استعمال قیلنسونلر، شول قدر عقلغه ضرر ایته‌لر.

١٠) ماشیورده فوجه: صو ایله برلکده بر آز ایسرتکچ ایچهم. اما یاشلرگه اولان نصیحتم: «ایسرتکچ ایچمه‌کز!» دیمکدن عبارتدر. خصوصا عصبی آدملر هم ده آش قازانلری ضعیف اولانلر ایچون ایسرتکچ قدر ضررلی بر نرسه یوقدر.

١١) بول مرغریت: عقلی خدمتلر ایچون ایسرتکچ مطلق ضررلیدر.

١٢) بونڭ قارنداشی ویقتور: بعض وقتلر پك آز اولمق شرطی ایله ایسرتکچ ایچهم، لکن اعتقادمه کوره آدم بالالری ایچون بلالرنك الڭ زورسی ایسرتکچدر.

١٣) پیه‌رلوتی: بکا مسلمان دیسه‌کزده جائز. اوز عمرمده صودن باشقه ایچملکدن نامچی اولسون استعمال ایتدیکم یوق.

١٤) موریس باره: صوغه قاتشدروب ایسرتکچدن بر آز استعمال قیلهم، لکن عقل خدمتی ایله مشغول آدملر ایچون ایسرتکچدن هیچ فائده یوق.

١٥) فارلوس دوران: صودن باشقه نرسه ایچدیکم یوق.

١٦) بوغرو: ٢٥ یاشیمه قدر صودن باشقه نرسه ایچمادم، بوندن صوڭ بر آز ایسرتکچ ایچارگه عادت قیلدم. یاشم ٧٥ که یتدیکندن صوڭ ایسرتکچنی طاشلادم.

١٧) اوغسط رودین: ایسرتکچ، اگرده صاف بولسه یخشی نرسه.

١٨) جول برتون: هر کون بر استکان ایسرتکچ ایچهم.

١٩) جیروم: عقلی خدمت ایله شغللنوچیلر ایچون ایسرتکچ ضررلی بر شیدر.

٢٠) بنیامن قونستان: کون کرك صالقون و کرك قزو اولسون قاینار کوینچه چای ایچهم، شوندن باشقه ایچملکم یوق.

٢١) دغنان بوغر: فائده‌سینی ضررینی تیکشرمیم، آلدمه کلمش ایچملکنی بیارمیم، نه طوغری کیلسه ده بنم ایچون یاری.

٢٢) سان سین: الڭ یاراطوب ایچدیکم ایچملك صاف صودر. بعض وقت پك آز قهوه ایچهم. شوندن باشقه ایچملکم یوق.

اوشبو ذاتلر هر بری فرانسزلر اولوب آرالرنده علم ایله، ادبیات ایله مشغول ذاتلر اولدیغی کبی رساملر، مصورلر، موسیقی ایله مشغول ذاتلر هم واردر.

انگلیزلر طرفندن ویرلمش جوابلر بویله در:

١) سرتیودرمارتن: بالق ایتی، قوش ایتی، آشیم، بورچ، صوغان، سرکه، گارچیتسه کبی نرسه‌لردن صافلانام. صوغه قاتشدروب آزراق ایسرتکچ ایچهم. تماکی طارتمیم، تماکی ایسینه توزه آلمیم شویله ایسه ده انسان ایچون روحی ایچملکلرنك هیچ بری ضرور دگل.

٢) الفردرسل ولس: ياشم ٨٦ ده. قامر آشى ياراتام. ٢٥ ياشمدن صوڭ ايسرتكچنى طاشلادم، تامچيسنى استعمال ايتديكم يوق. تماكى طارتميم، ايرته كيچ برر استكان چاى ايچەم.

٣) سروليم هجنس: ياشم ٨٤ ده. كوندز بر مرتبه آزغنه ايت ايله اكمك آشيم. سوت، چاى، قهوه ايچەم، تماكى طارتميم، ايسرتكچ ايچميم.

٤) مستروليم روستى: ياشم ٨٠ ده. بالق و باشقه ايتلرنى آزغنه آشيم. چاى، قهوه، صودن باشقه نرسه ايچميم. تماكى طارتام؛ فقط معده‌مه ضررى وار ايديكن سيزەم.

٥) سروليم كروكس: ياشم ٧٦ ده. آلدمه كلگانلرنى قايتارميم.

٦) لورد روبرتس: ياشم ٧٦ ده. بنم فكرمه كوره آدم بالاسى ايچون الڭ فائده‌لى نرسه آز آشامق و ايسرتكچ ايله تماكى طارتمقدن صاقلانمقدر.

٧) سر هنرى رسكو: ياشم ٧٥ ده. آشامق ايچمك طوغروسنده اعتدال تيوشلى. آزغنه تماكى طارتام لكن صودن باشقه نرسه ايچميم. صودن بخشى ايچملك يوقدر.

٨) لوردا فبرى (سرجون لبك): ينگل آشلرغنه آشيم، تماكى طارتميم، آزغنه ايسرتكچ ايچەم.

٩) سرجون غورست: ياشم ٧٥ ده. ٨ ساعت يوقليم، اومده يانغين اولماديغنده شول مدتنى طولدرمازدن ايلك طورميم. آز آشيم، تماكى طارتميم، صودن باشقه نرسه ايچميم.

***

بونده مذكور كيمسه‌لر، جواب صوراوچى قاشنده فرانسز و انگليزلرنڭ نخبه‌لرى اولسه كرك. دينلرى جهتنچه ممنوع اولمادقلرى حالده محض ادبى و علمى سببلرگه كوره ايسرتكچدن صاقلانوچيلر بونلر آراسنده هم كوب ايمش.

ميسيونيرلر جمعيتلرى.

VI

هادى افندى ايله نصرالدين افندى فكرلرى مناسبتى ايله.

هادى افندى آطلاسوف جنابلرى ١٧ نچى عدد «شورا» ده «تاتارلرده ملت محبتى آرتسون، اتفاق دخى‌ده قوتليراك تامرلانسون ايچون، ميسيونيرلر مطلقا لازمدر، آنلر طرفندن چوقوندرلغان آدملرنڭ اهميتلرى يوق، اسلامنڭ چريك اعضالرى كيسلوب آلنو ضررينه نسبت ايله آڭا مقابل، اهل اسلام ايچون حاصل اولان متانت فائده‌ليراكدر» مضموننده بر فكر بيان ايتديكى حالده نصرالدين خواجه‌شى: «بزلرده اگرده متانت و حريت حسلرى وار ايسه بونلر ميسيونيرلر تأثيرندن دگل بلكه حريت اعلاننندن صوڭ ميدانه چيقمش مطبوعاتمز سببندندر، يوقسه ميسيونيرلردن آلمش متانتمز صرف علم معرفتكه، اصلاح و مدنيتكه، قارشو طورمقمزدن عبارت اولدى، آنلرنڭ بزم ايچون اولان اثرلرى شولدر» مضمونده بر فكرده اولنور (شورا عدد ١٩).

حقسز اولان هجوملرگه قارشو طورمق انسانلرده طبيعى بر حال اولديغندن، هيچ شبهه يوق، ميسيونيرلرنڭ حركتلرى و معامله‌لرينه قارشو بزلرده متانت و ملت محبتى، بونڭ ايله برابرده ثبات اولنورغه و محكلشورگه تيوشلى ايدى. فقط بويله ممدوح صفتلر تابلنور ايچون تجاوز ايدلمش طرفده شعور، حس و عزت نفس كبى كمالاتلر اولمق لازمدر. بويله صفتلر اولنماديغنده آدم اوغلى، حقسز اولان هجوملرنى كوتارر و نه كبى ظلم كورسه‌ده اصلا عارلنماز. فرض محال اوله‌رق بوكونگى بخارا عوامنى بر چيتكه آلوب‌ده آنلر يرينه پورتكيز عوامنى كتوروب قويسه‌لر، بخارا توره‌لرينڭ معامله‌لرينه توزوب طورميه‌چقلرى معلومدر. شعور و حس

هم عزت نفس کبی خصلتلردن پورتکیز عوامی کامل معناسی ایله حصه دار‌در.

میسیونیرلر حرکتلری سببندن بزلرده متانت، ملت محبتی والفت حاصل اولماز ایسه بو شی میسیونیرلرنڭ حرکتلرنده انتظامسزلقدن دگل بلکه اوزمزده شعور وعزت نفس اولمادیغی ایچوندر. اگرده فی الحقیقة بزلرده شعور اولا ایدی هر نرسه‌دن مقدم، اتحاد والفت حقنده اولان قرآن امرلرینه قولاق صالور وشریعت غرامزنڭ تعلیماتندن عبرت آلور ایدك. مادامکه قرآن شریف بیورغانلردن حصه آلمادق، «لا لحب علی بل لبغض معاویه» مقالینه موافق میسیونیرلر حرکتی سببندن‌گنه تحصیل أیلمش متانتمزده کوب برکات اولماز. حقیقت حالده بزلرده متانت، حب ملت وثبات کبی فضیلتلر وارمیدر؟

حاللری پریشان واستقباللری‌ده تقدیرگه تابشرلمش، معلملری واداره‌لری حقنده لازم اولان تدبیرلر قیلنمامش بر بیك قدر ابتدائی مکتبلرمز ایله عمرلری بوینچه سرمایه‌گه طویمامش بیش اون عدد جمعیت خیریه‌لرمز استثنا ایدلسه ملت محبتی آرتدیغینه، اتفاق واتحادنڭ تامر جایدیگینه بزلرده علامت یوقدر.

بزم اتفاقمز وملتکه محبتمز یالگز سوزدن عبارت اولوب عملگه کلدیکنده اورتالقده هیچ نرسه کورلماز. اگرده میسیونیرلرنڭ حرکتلرندن بزلر اویغانمش ودرس آلمش اولسه‌ق ایدی استقباللری تأمین ایدلمش وتربیه قاعده‌لرینه بنا قیلنمش یکرمی بیك قدر ابتدائی مکتبلرمز وبر قاچ عدد رشدی واعدادیلرمز اولنورغه وجمعیت خیریه‌لرمز اداره‌سنك حسابسز جمعه مکتبلری، خسته خانه‌لر، اعضالری ضعیف واش کوچدن قالمش قارتلرنی، قارتچقلرنی آسرار ایچون مخصوص اورنلر دوام ایدوب طوررغه تیوشلی ایدی. اگرده بزلرده ملت محبتی ومتانت اولسه ایدی دینی، اخلاقی وادبی اثرلرمز ایله دنیا طولمق لازم ایدی.

بزم بتون فضیلتمز وکوسترمش عملمز اورنینی تفتیش ایتماکسزین، کرك اولوب اولمادیغنی فرق أیلمکسزین مسجد بنا ایتمك وکوگارچین جیوچی بالالر قبیلندن اوکازلی ملا جیمقدن عبارتدر. معلملر حالینی اصلاح ایتمك ورسمی صورتده دار المعلمین صالوب ملت اولادینه دین واخلاق اوگرتمك دینی وادبی جهتدن بورچی اولدیغی حالده بعض بر دولتلی آدملرمز: «شاگردلرمز بارده معلم اولالر، ایمدی ملا قایدن تابارمز؟» دیه قایغوچکمکده‌در. عادتلرمز، عقیده‌لرمز بویله طوردیغنده ملاغه محتاج اولمق احتمالمز یوق. بوکون یاپونیا مسلمان اولوب بزلردن ملالر چاقرر اولسه‌لر، هیچ شبهه یوق آنلرغه یتارلك ملا تابلاچقدر.

اگرده میسیونیرلر اضطهادلری سببندن بزلرده حاصل اولان عکس عمل، اوشبو شیلردن وقوری لافلردن عبارت اولسه تأسفلر اولسون!

فی الواقع بزم بتون املمز وبتون مسلکمز بوش سوزلردن، دلیلسز وثمره‌سز دعوالردن عبار- تدر. اگرده دنیا یوزنده، بتون عمللری قوروغ سوزدن ومجلسلری‌ده وقت تلف ایتمکدن عبارت بر جمعیت تأسیس ایدلسه ایدی، هیچ شبهه یوق بویله مجلسنڭ مؤبد اعضالری بزلر اولور ایدك.

اوزمزنی اهلندن صاناب افتخار قیلدیغمز وشونڭ سببندن جنتنی حصر قیلوب آلاچغمزنی امید ایتدیکمز اسلام دینی حقنده اولان وظیفه‌مزده بوش سوز لردن ودلیلسز دعوالردن عبارت اولماسه یخشی ایدی. چونکه حقیقی صورتده بزلر مسلمان اولسه‌ق ایدی، بونڭ علامتلری واثرلری بزلرده محکم اولنور غه تیوشلی ایدی. حالبوکه بزم حرکتمز، سکناتمز بتون بتونه دین مبین اسلام تعلیماتینه خلاف بر یول اوزرنده‌در. بر برمزنی دانوس ایتمك بزده، مسلمانلر ایچون مهم اولان أشلردن بی خبر وفیدسز طورمق بزده، بتون أنواعی ایله فحش وسفاهت بزده، مال اسراف ایتمك ومالردن قیمتلی اولان وقتلرنی بوش یرده تلف أیلمك بزده، تربیه اشلرینه اهمیت ویرمادیکمز سببندن عائله‌لرمزنی اولاد

وانسابمزنی ضایع ایتمك بزده، یالان شاهدلك ایله اوغریلق وامانتكه خیانت ایتمك بزده، ربا آشامق کشی حقنی آلوب قالمق ایسرتكچ ایچمك واوطش اوینامق بزده، غیبت سویلامك وسوز یورتمك یالقاواق هنرسزلك بزده. بویله أشلرنك حقیقی اسلام ایله برلکده جیولمقلری هیچ ممکنمیدر؟ الله رضا بولسون بر جواب ویرگز!..

صوڭ کونلرده ملت، ملت! دیه قایغرشمق وسویلاب یورمك عادتی کورلور. فقط بوده ثبات و متانت علامتی اولمقدن زیاده، باشقه ملتلرگه تقلید یوللو براش اولهچغی خاطرگه کلور. یهودیلر ملت ملت! دیه سویلاسهلر حقلری وار. زیرا بونلرده بتون ملت، بر پویزد یاکه بر پاراخود قبیلندن مدنیت ودنیا سفرنده برلکده وارر، هیچ بری آیرلوب قالماز. شهرنك الڭ زور مغازهلری بونلرده، آپتیقهلر بونلرده، دوقتورلر دعوا وکیللری (آدوا کاتلر) بونلردن، سودالر بونلر قولنده، نرسه آلدقلرنده وصاتدقلرنده بها قویوچیلر بونلر. دنیانك الڭ بیوك والڭ معتبر مطبوعاتی بونلر طرفندن نشر اولنور، باشقهلر طرفندن نشر اولنانلرده بونلرنك کیفلرینی قرمازغه مجبورلردر. بونلر حقیقت حالده ملت محبلری و ملتلرینی قایغرتوچیلردر. بونلرغه ملت ملت! دیه سویلامك یاراشور.

شهرلرنڭ اورامری ومسجد حضورلری بزم سائللرمز اياه طولوغ اولدیغنده، خلقمزنك یوزده طوقسانی بوش آشامق یولینی طوتوب یالگز اوز تماغی ایله مشغول اولدیغنده، بر کولما کلك ستصه زکات آلور ایچون اشلادیکی تقدیرده ایکی صوم آلورلق وقتنی تلف ایتمکنی بختیارلق صانادیغنده، بالالرمز ایچون بر هنر یورتمز، قارتلر وضعیفلرمز ایچون باش اوررلق بر اورنمز اولمادیغنده ملت ملت! دیه یورمك بزلرگه هیچ کیلشورمی؟ بونك بر معناسی وارمی؟ باشقردلرنك اوستی جنت، آستیده آلتون ایله آلماس طولوغ اولان یرلری صوغان بهاسینه صاتلوب بتدی. بز ایسه شوکاده بر چاره تابمادق، تابار ایدك لکن اجتهاد ایتمادك، حالبوکه یوقنی بار ایتمكگه کوره بارنی صافلامق ینگلراکدر.

بر ملتنك متانتنه، دنیاده یاشارگه استحقاقلری اولوب اولمادیغینه، الڭ درست علامت ادبیاتلری ومطبوعاتلریدر. حالبوکه بزم مطبوعاتمز «افکار عمومی» اسمینی آلورلق مرتبهگه هنوز یتشمادی، بوندن صوڭ یتشهچگینهده امید پك آزدر. بعض برفداکار آدملرنك همتلری اولماسه ایدی، بایومقده اولان قویاش منزلنده مطبوعاتمز کوبدن بایومش اولور ایدی.

احتمالکه حریت صوڭنده میدانه چیقمش مطبوعاتمز میسیونیرلرنك حرکتلری تأثیری ایله اولمشدر. فقط اوز اوزینی آسرارلق درجهگه کلمامش مطبوعات، یاز کوننده تاشوب ده ایکی اوچ کون صوڭنده یوغالوب بتمش قار صوی قبیلندن دوامسزدر.

اقتصادی واجتماعی محاربهلرگه حاضرلنمامش قوملرنك نصیبلری، تقدیرلری محو اولمقدن عبارت اولدیغندن، بزلر اگرده همیشه اولگی حاللرمزده دوام قیلور اولسهق، هیچ شبهه یوق، بزم نصیبمزده شویله اولاچقدر.

اگرده میسیونیرلر حرکتلرندن عبرت آلمش ایسهك ایدی یکرمی بیلدن بیرلی «اصول جدیده» ایله بالا اوقوتمق حقنده بزلرده بو درجهده نزاعلر اولور ایدیمی؟ «لهم قلوب لا یفقهون بها ولهم اعین لا یبصرون بها ولهم اذان لا یسمعون بها» حکمینه مصداق اولان بر قوم شمدی اوزمز اولسهق کرك.

عبرتلی سوزلر:

طویمق ایچون شادلانالر، اولمك ایچون قایغرالر، اگرده عقللری اولسه ایدی بونك کیرسنچه قیلورلر ایدی.

انتقاد ینگل، اش چیتن!

دنیاده مداهنهدن ضررلی آغو یوقدر.

آثار قدیمه

I

ایسکی بر یازمه قرآن.

کتبخانه‌مزده ۱۲ بیتدن عبارت ایسکی قرآن نسخه‌سندن بر جز واردر. بونڭ ۱۱ بیتی منتظم صورتده بیشار سطر و ۱۲نچی بیتی‌ده ٤ سطر اولوب بوندن صوڭ یازوچینڭ اسمی و تاریخی یازلمشدر. هر بیتنڭ ۱ نچی ۳ نچی سطرلری آلتون صوی ایله و ۲ نچی ٤ نچی سطرلری عادتی قارا ایله یازلنوب طنشلر، سطرلرنڭ اوستلرینه قویولوب هر بری بر اولچاوده و ۱۵تیناڭ کموش تنکه زورلغنده توگاراڭ نقشلردن عبارتدر. هر طنش اورتاسنده «آیة» دیه یازلمش سوز وار.

بیتلرنڭ چیتلری اوچ دورت تورلی بویاو ایله سزلنوب، سزفنڭ عرضی ۱۶٫۰۷ سانتیمیتر و طولی‌ده ۲۵ ، ۳ سانتیمیتردر.

برنچی بیت صول طرفدن زخرف سوره‌سنده ۳۰نچی آیتده اولان «نزل هذا القرآن» دیه باشلانوب ۶نچی بیت ۶۰نچی آیت باشنده اولان «ولما» سوزی ایله بتمش. ۷نچی بیت جاثیه سوره‌سی ۱۶نچی آیت آخری اولان «یختلفون» سوزی ایله باشلانوب ۱۲نچی بیت دورتنچی سطری ۳۱نچی آیت ایله تمام اولمشدر. رسم رعایت ایدلمامش ایسه‌ده غایت گوزل قلم ایله یازلمش وتماما حرکتلنمشدر.

آخرنده یازلمش تاریخدن معلوم اولدیغینه کوره بو نسخه‌نی سیدلردن زید بن محمد بن زید بن محمد بن محمد بن عبیدالله الحسینی اسملی کیمسه ۷۰۷تاریخی ذوالحجه‌سنده «موصل» شهرنده یازمشدر. (میلادی ایل ۱۳۰۸ ده تقریبا مای آیلرنده).

II

چایق بیلغه‌سی بویده نیقولسکی قریه‌سنده امام کعب الاخبار افندی ایشمحمدوف طرفدن اوشبو توبانده‌گی مکتوب آلندی:

قریه‌مز نیقولسکی‌نڭ اوشنداق چایق بیلغه‌سینڭ جنوب طرفنده، قریه‌مزدن اوچ چاقروم مسافه ده ایسکی قبرلك وار. قبرلك آراسنده یوردیکمده یونوب اشلنگان و دورت کیساك اولوب صنفان بر تاش کوردم. اوستنده یازوی وار، اوقورلق. بونده ایسه عینا یازدم:

۱) هو الخلاق الباقی
۲) طابن خوجانبیردی طائفه‌سی نور محمد بای
۳) قزی تتکن خانم جان توره خان خانمی
٤) آندن قالب شیرغازی خان خانمی
۵) بولوب ٤ یل عمر ایدوب وفات
۶) بولدی ۱۸۱٤نچی یلده خدای تعالی
۷) غریق رحمت قیلغای ایدی
۸) روانش او رحمت پر از نور باد

٩) بباغ جنان شاد ومسرور باد

١٠) (تمغا)

الڭ آخرده اولان تمغاسی ایله جمله‌سی اون سطردر. جانتوره وآندن صوڭ شیرغازی خان خاتونی اولمش کیمسه قبری اوله‌چغی آڭلاشلور.

اوشبو تاشنڭ مغرب طرفندن ٢٠ آرشین قدر مسافه‌ده بر ایسکی طام بار، حاضرنده بوزولغان، لکن تاشلری اویولوب یاتادر. احتمال که بونسی بر ر خان قبری اولمشدر.

دنیا کتابندن.

IV

اول یوقوسندن سیسکانوب اویغاندی. بولمه‌سی طن، اوستال اوستنده یارطیلاش باصلغان لامپانڭ قورملانوب بتکان پیالاسی تیره‌سنده بر نیچه کچکنه گنه کوبه‌له‌کلر اوچقالاب طورا ایدی. طوروب تره‌زه یانینه کیلدی، طشده یاڭیراقغنه یاوغان قارده آی یاقتیسی ایله جم ــ جم ایتوب طورا، بتون دنیا طن، همه خلق یوقلی، برگنه ایوده ده اوت یوق ایدی. قراواتی یانینه الگان توژورقه‌سندن ساعتن آلوب قارادی ده: اوه ایکنچی ساعت! مین نیشله‌بگنه بولای وقتسز اویغاندم؟ دیه اوستال اوستنده‌گی بایاغی لامپاغه قارادی. لامپا تیره‌سنده یورگان کوبه‌له‌کلرنی کورگاچ اوز آلدینه اوشوب طوڭوب کیتکان توسلی بولدی. هم توسی ده اوزگاردی. چونکه کوبه‌له‌کلرنی کورو ایله «اولکلرنڭ جانی کوبه‌له‌ك بولوب کیله ایمش» دیگان سوز آنڭ خاطرینه توشدی و بوندی صالقون قش کوننده کوبه‌له‌کلرنڭ بولماوین اویلاب بونلرنڭ مطلقا اولك جانی ایکانینه و اولك جانی بولغانده ده اوزی قیناب رنجتوب بالاسن صالدروب اولدرمش خاتونینڭ جانی ایکانینه تمام اشانا یازدی. مونه ایرکلی ایرکسز مونڭ ذهنینه بولوب اوزغان هر تورلی واقعه‌لر برسی آرتندن برسی توشه، اختیارسز اولارق هر تورلی قزغانچ رسملر مونڭ کوز آلدینه کیله باشلادی. مونه اول شول یردن خاتونینی اچینه تیبه ــ تیبه طشقه چغاروب آرغتدی. آه! مونه اول آنڭ چاچلرن نیچك تارتقالاب صقراتا ایدی. ئه‌نه اول ایشك آلدنده یغلاب یاتا ایمش!..

مونه دوقتور قولن صوزوب اش اوزغان دیه ایمش. أنه یتلکمه‌ی توشکان بالا مونڭ پاراخوتده یوری تورغان ایسکی آدیالی اوستنده ایمش.. ئه‌نه آنڭ بارماغی جانلی بالا بارماغی توسلی ایلوب اویشوب تورغان قان آراسندن آزراقغنه کورینوب طورا ایمش...

ایکی قولی ایله بیتن صیپاب اوف!. دیدی. لکن رسملر همان کوز آلدینه کیله، همان توقتامیلر ئه‌نه اول بالانی انکاسینڭ یانینه کفنلیلر ایمش.. مونه بو شونده اوزینڭ قیلغان اشلرینه اوکنوب قایا باررغه بلمه‌ی آبدراب یوری ایمش...

طاغی بر مرتبه قوللری ایله بیتن صیپادی هم تیزگنه اورنندن قوزغالوب بر استاکان صالقون صو اچدی و ذهنن شغللندروب رسملرنی خاطرگه کیترمس ایچون کسه‌سینه طغلوب بر غزته کیسه‌گی آلدی و غزته‌نی توتوب اوستال یانینه کیلگان ایدی ینه کوزی کوبه‌له‌کلرگه توشدی. کوبه‌له‌کلرنڭ برسی زور ایکاوی کچکنه ایدی. کچکنه‌سینڭ برسی همان زورسی یاننده یوری ایدی. کوبه‌له‌کلرنی طوتوب طشقه آطمق بولدی. لکن قولن صوزغانغنه ایدی ایشك یاغندن «طوتما!» دیگان بیك آچی وغایت اوتکن خاتون‌قز طاوشی‌ایشتلدی. قورقوودن نیشله‌رگه بلمه‌ی سیکروب طوردی و بورلوب قاراسه نی کوزی ایله کورسون برسی قابقارا چاچلی برسی صاپصاری چاچلی ایکی خاتون باشی ایشکدن توبتوری موڭارغه قاراب طورالر ایدی. نی ایتورگه و نی قیلانورغه بلمه‌ی بتون تنی بوز بولوب طاش کبی قاتدی ده قالدی.. لامپانڭ کراسینی کوبدن اوك بتکان بولغانغه و ئلله قاچاندن بیرلی فقط فیلته‌سیگنه یانوب طورغانغه آگار سونارگه‌ده وقت یتکان ایدی. واقعا

شول وقتده اوق لامپا پت ـ پت ایتدی ده سوندی هم شونك ایله برگوك ئلله نرسه شارت! ایتدی. مونه ایشکنی تارتالر، مونه تره‌زه قاغالر، ئه‌نه یوغـارتن توبه تاقتانی قایرالر . . . ایکی قولی ایله بیتن قابلاـ دی ده قاراوول! قچقرا، راز بوی! دی نیچـك کنه بولسه‌ده طاوشن اورامغه ایشتدره‌سی کیله لـکن قوزغالورغه‌ده حالی یوق مونه طاوشی ده چقمی باشلاـ دی. شول وقتدوق تره‌زه و ایشکلر آچلوب کیتدی مونه تره‌زه‌لردنده ایشکدنده قایسی قارا چاچلی قایسی صاری چاچلی یابیالانغاچ خاتونلر کره باشلادیلر. هر قایوسینك قولنده آناسینك قارنندن یا کیغنه توشکان حالده یتوشمی طوغان بالالر! مونه کرگانی برسی قول لرنده‌غی بالانی مونك اوستینه طاشلیلر. مونك اوستینه تورلی یاقدن طاشلاندق یتوشمی طوغان بالالر یاوا. خاتونلر بوطلرن چابوب کوله‌لر. تره‌زه‌دن ده ایشکدن همان کره‌لر ده کره‌لر و کرگانی بر بالا طاشلی. بتون ایو بالا برله طولا قایده بارر‌غه اورن قالمی، بوتمام آستده نیشلرگه بلمی، توبه تاقتانی ده قایردیلر ایندی. خاتونلر کیسمه‌کـکه ایت طوترغان توسـلی ایونك باشندن أرغتالر همه خاتون ایو باشینه منگان و کیلـگانی بر ایو باشـینه منه و منگانی بر ایوگه بالا طاشلی . . نهـایت بتون ایو طولدی. خاتونلر هر قایوسی یوغارتون طابتاب تیبلر. صولش آلورغه ده یوق تمام قصلدی. تمام بوولدی. شول وقت یوـ قاری خاتونلر آراسندن بیك یوواش و غایت قایغلی هم بیك یومشاق طاوش ایله مونك اولـگان خاتونی باشقه خاتونلردن «زنهار آبصطایلر ایرك بیرسه‌کزله مسکین صواش آلسون زنهار طاشلاماکزلا ای الله!.» دیوب صوری. خاتونلر آنی اورشوب: بار قبریکه سیکا نی کرك، کیترکز کیتر! دیوب همان بالا طاـ شلیلر همان طابتیلر. اش چیگینه یتدی. آقتق کوچی و اك صوکغی جان آچیسی ایله اوه!. دیه قچقروب یبارسه نی کوزی ایله کورسون قولی ایله اوستالـگه طایانغان حالده قاتقانده طورا، طش بر آز قاراکغیلاـ نغان اما أتچلر بتون هوانی یاکغراتا، مونه زاۋودده قچقرا باشلادی هم اورامده کشی تاوشی‌ده ایشتلـگالی. اوستالده‌گی لامپا سونـگان فقط فیلنه‌سیگنه کومرله‌نوب مورجا بوینچه توتون چغاروب طورا کوبه‌له‌کلر ده یوق. ای ربم . . ای الله . . مین نیشله‌دم دیدی‌ده کوزینه یاشلرن کیتروب یغلاغان حالده اورندن طوردی لـکن غایت قورقغان در ـ در قالطری ایدی.

بابی کیبت گه چقغـانده بوده یاکاغنه ایوندن کیلـگان و غایت کوکلسز بر حالده طاوارلرنی توزه‌ته ایـدی. بابی کورو ایله کوزینك اوچی ایله‌گنه قاراب: ئلله آو. یسکمی؟ دیدی‌ده جوابن کوتماـ ینچوك اوزوبده کیتدی. چنلابنده کیبتده‌گی همه‌کشی و بارچه ایبده‌شلری موکار بیك قزق قاریلر توسلی ایدی. یا که آنلر عجبسنوب قاریلر ایدیمی یاکه موکارغه شولای طیولا ایدیمی؟ هر حالده ایبده‌شلرینك قاراشی بیك قزق و آنلرنك سالـکنوب یوروولری ده ئلله نیندی اوزینه بر توسلی ماشینه کبی طیولا ایدی. ایشکنك آچیلوب یابلووی و آندن نرسه آلوچیلرنك کیلوب کرولری بر ده عادتده‌گیچه توگل ئلله نیندی همه نرسـه اوزینه بر تورلی ایدی. آلوچیلر ایله سویله‌شوب صاتولاشقانده، مونك ایرنلری گاه وقت طوبال زورلق قالونایوب کیته و گاه وقت کاغد کبی نچکه‌روب کیته توسلی ایدی . . . بو اوکغایسز طیو تمام توشـکه قدر دوام ایتدی. توشدن صوك مال آلوچیلرده کوب بولغانغه تمام اولـگی ایسکی حالنده بیك قزوب ـ قزوب صاتو ایتدیلر. بو تمام ترلدی. کیچکه قدر بر تورلی قورقو و اوکغایسزلانوده قالماـ دی. ایرته برله، قونار ایچون یانینه ایبده‌ش آلوب باررغه قرار بیرگان بولسه‌ده حاضر آنی ده کیره‌کسنمی باشلادی. چونکه کیچه بولغان قورقنچلی واقعه‌لرنی بارنده بیك یوقغه بلـکه بتونله‌ی توش کبی بر نرسه گه‌گنه صایاب حتی بو کونده اگر بولا قالسه برده قورقماسقه اویلادی. قایده اول قورقو کیچه کورگان نرسه‌لری ایسینه توشکاچ قچقروب کوله‌گنه ایدی. نهایت کیچ بولدی. کیبتنی یابوب چیقدیغندن صوك هر کونده‌گی عادتنچه بر پارغنـه پیۋا ایچـوب

چقدی ده فاتیرینه یونه‌لدی . کیچ بولوتلی و قارانغو اولسه‌ده ، بونڭ فاتیرینه قایتوب یتکان وقتنده قویی و بیك ایری قار یاوا باشــلادی ، ایشکن آچوب کرگانده خاتونینڭ قانغه بویالغانی حالده قالطرانا ــ قالطرانا اکفراشوب یاتقانی ایسینه توشوب کوڭلی قورقورغه باشلاسه‌ده برده قورقماغانغه صالنوب ، اهم اهم ! دیه تماق فردی و قاطی قاطی باموب کردی .

ن . دوماوی .

عملی شرق آقادیمیاسی .

پتربورغدہ «شرق اوگره‌نو قورصلری» اسمنده‌بر درسخانه بار ایدی . اون یللر دوام ایتدی . صوڭره بو درسخانه «عملی شرق آقادیمیاسی» [پراکنیچسکایا واصتوچنایا آقادیمیا] اسمنده مستقل بر دارالتعلیم‌گه أیله‌ندرلدی . (آدریسی : پتربورغده ، ســۋیچنوی اورامده، ٦ نچی نومرلی یورتده‌در) . بونڭ بولای أیله‌ندرلووینه بویل ایکنچی گنه یالــدر . حاضرنده بو آقادیمیا تجارت و صنایع مینیسترستواسینڭ نظارتینه طاپشرلدی . الوکده معارف نظارتی اداره‌سنده ایدی .

بو آقادیمیاده حاضر نظری نرسه‌لردن بیگره‌ك شــرق ده مأموریت و اش کورو ایچون کیره‌كلی بولغان عملی و تطبیقاتلی نرسه‌لر اوگره‌ته‌لر . مثلا : الڭ باشلیچه شرق مملکتلرینڭ تللرن بلدره‌لر . تجارت و حقوق درســلری اوقوته‌لر . اوقو مدتی اوچ یللر . بوندن چققان کشیلر شرق مملکتلرنده تجارت و صنایع اشلرینه کریشه آلالر ، قونسوللق شیکللی مأموریتلرده بولنورغه یاریلر ، یاکه روسیه‌نڭ شرق جهتلرنده‌گی آقراینلرنده حکومت خدمتلرنده بولونالر .

بو آقادیمیاغه کره آلور ایچون اورته یاکه عالی مکتب بترگان کشی بولورغه کیره‌ك . بولای بولمغان کشیلر یالکز طڭلاوچی بولوب غنه قید ایتله آلالر .

بو آقادیمیاده درس اوقو حقی ، اگر بر گنه تل اوقورغه بولســه اوقو یلینه ٤٠ صوم ، اگر ایکی تل اوقورغه بولسه ٧٠ صومدر .

بو آقادیمیا اوشبو شعبه‌لردن عبارتدر : یاپونیا ، قطای ، مونغول ، ایران ، اورته آزیا ، ترکیه ، بلغاریا ، صربیه شعبه‌لری .

بو شعبه‌لرنڭ هر قایوسنده شول ملتلرنڭ تــل و ادبیاتلری ، احوال جغرافیا و تاریخیه‌لری ، اعتقاد دین و مذهبلری ، احوال تجاریه و صناعیه‌لری ، اصول اداره و طریق معیشتلری و سائر حاللری مکمل صورتده اوگره‌تیله‌در .

اوتکان قش بو آقادیمیاده بارلغی ٤٤ کشی اوقوغان . یاپونیا شعبه‌سنده اوقوچی ١٨ کشی اولوب ، بونلرنڭ ١٢ سی دارالفنوننڭ واصتوچنی فاکولتیت استودینتلری بولغان . ایران شعبه‌سنده ١٠ ، بالقان مملکتلری شعبه‌سنده ٩ ، قطای شعبه‌سنده ٥ ، مونغول شعبه‌سنده ٢ شاکرد بولغان .

اوزلری اوقی طورغان شعبه‌لرگه منسوب ملتلرنڭ تللرن و مملکتلرنڭ احــوالن تطبیقاتی ایله بلدرر ایچون بو آقادیمیا شاکردلرینی شول مملکتلرگه سیاحت ایتدره‌لر و هر نرسه‌نی اورننده کورسه‌تب اڭلاتالر . مثلا : بلطر قطای‌غه ٤ ، یاپونیاغه ٥ ، ترکیه‌گه ٢ ، ایرانغه ٦ ، صربیه‌غه ٦ شاکرد سیاحت ایتکانلر . بونلر آنده بارغاچ نیلر اوگره‌نورگه ، نیچك اوگره‌نرگه تیوشلگی حقنده‌غی پروغرامنی آقادیمیانڭ صاویت مجلسی توزوب بیره و هر قایوسینه کونده‌لك دفتری طوتوب یازا باررغه قوشادر . اول مملکتلرگه بارر ایچون بو شاکردلرگه تیمر یول و پراخود بیلیتلری بوشلای بیریله وهر تورلی جیڭللکلر کورساتیله . بو یل بو آقادیمیا سـنتابر ١٥ نده آچیلوب درسلر باشلاندی . شول وقتده یاڭی قید اولنوچی شاکردلرنڭ صانی ٣٠ ایدی . بونڭ درسلری کیچ اوقولا شول سببلی باشقه مکتب شاکردلرینه‌ده بونده یوروب اوقورغه امکان بولادر .

آقادیمیانـك دیریکنوری آ. م. پوزدنییف، قطای تلن اوقتوچی آ. ایڤانوف، یاپون تلن اوقتوچی د. پوزدنییف، فارسی تلن اوقتوچی ل. بغدانوف، تورك تلن اوقتوچی آ. جولیڤسکی در.

اوتکان یل آ. ایوانوف پیکینگه باروب طورغان و آنده قطای تلینك خریستوماتیاسن باصدروب آلوب قایتقان. د. پوزدنییف توکیوگه باروب طورغان و یاپون تلینك مکالمه کتابن باصدروب آلوب قایتقان. آ. جولیڤسکی عثمانلی لسـانی نك مختصر غراماتیقه‌سن یازوب، باصدررغه حاضرله‌گان.

بو آقادیمیاده اوقتوچی مدرسـلرده، اوقوچی شاکردلرده اوز درسلرینه بیك کوکل بیروب، کیلچکده زور فائده‌لر امید ایتوب طریشه‌لر.

هم شولای بولماسلق ده توگل. چونکه درسـلر قوری نظریاتدن عبارت توگل، همه‌سیده عملی و تطبیقاتلی در.

شرق مملـکتلرنده زور انقلابلر بولورغه کوتولگانده و روسیه ایله آنلر آره‌سنده سیاسی و تجاری زور مناسبتلر بولووی احتمال طوتلغانده بو آقادیمیادن اوقوب چققان کشیلرنك مهم روللر اوینی آلاچق بر موقعده بولنولری بیك ممکندر.

تربیه و تعلیم

پیداغوغیا.

یازو و آنی کورکامله‌تو.

بالالر مکتبکه کرگان وقتلرنده اوقو یازونی بر زمانده اوگره‌تلور. قایچان آنلرغه أیتلگان مفرد و جمله‌لرنی یازا آلا باشلاسه‌لر یازارغه و یازونی گوزللندررگه (حسن خطغه) آیروم وقتده اوگره‌تله باشلارلر، دیمش ایدك.

بو حسن خط درسندن مقصود، بالالر یازاچق نرسه‌لرین ایك کورکام روشده کورسته آلولر یدر. هر بالا خطاط (یازو اوسـتاسی) بولماسـه‌ده هر تورلی یازونك کورکامی نیچك بولغانین کورساتب اوزمق بورچمزدر.

شاکردلرنی حسن خط درسی برلن شغللندروده فائده‌لر کوبدر. چونکه اول کوزنی اوتکونلاندره، یخشـینی بیلو، یماندن بیزو قوتین آرتدرا، یازولر و غیر نرسـه‌لرنك یخشیسینی یماننددن آیرا بیلونی اوسدره، نفسین هر وقت تیکشررگه صنارغه عادتلندروب، یازا آلسه نفسینك بولدقلغینه، یازا آلماسه بولغیسزلغینه طوغری حکم چغاررغه سبب بولا. پاکلك و ترتیبگه احساسلرین اویاندرا، صبرغه اوگره‌ته، یازا آلماولری حقغه باش بیرو و بوی صنوغه چاقرا، یازا آلولری آلغه کیتو ماقتالو احساسین اویاندرادر.

بالالرنك مرتبه‌لری تورلیچه بولغانغه هر مرتبه‌ده یازونی نیچك اوگره‌تو کیرکلـگین بیان تیوشـلی بولادر.

بالالرنك ایك توبان مرتبه‌لری. بو چـاقده بالالرغه صنف طاقتاسنده یاکه طاش طاقتالرنده نسخه خطینك قاعده‌لری برلن حرفلر، کلمه‌لر حساب رقملری یازدرلور. صوڭراق قرانداش و ایك صوڭ قارا برلن یازارغه باشلاتلور. معناسی آڭلاشلماغان هیـچ بر حرف و کلمه ـ جمله یازدرلماز. شونك ایچونده معلم، یازلاچق نرسه‌نی الك مطالعه ایتدرر، صوڭره معناسی حقنده سویلشور، صوڭره یازدرر. یازلاچق جمله‌لرنی الفبا کتابندن صایلاب کورستو تیوشلیره‌کدر. بالالرغه ایك الك الوغ حرفلر برلن یازدرلور. صوڭره آقرن آقرن مطلوب درجه‌گه قایتارلور. بالالرغه قلمنی طاقتـانی نیچك طوتارغه، آنی کوزدن کوبمی براق طوتارغه کیره‌گین ـ بوینك یارطیسین طوری طوتارغه باشنی ایکمازگه وغیرلرین یخشی اوگره‌تولا. بو مرتبه‌ده خط اوگره‌تورگه الفبا اوگره‌توچی خلفه اوزی باریدر. اما قالغان ایکی مرتبه‌ده خط معلمی خطاط بولور.

بالالرنڭ اورتا مرتبه‌سی ـ بو مرتبه‌ده نسخ وثلث قاعده‌لری اوزره ایکی تورلی یازو اوگره‌تلور کاغدگه قارا برلن. نسخ یازووین جمله و مرکب سوزلر ضمننده، اما ثلث نی یالغز حرفلر و بر برینه قوشلغان حرفلر اوستنده اوگره‌تلور. بو مرتبه‌نڭ صوڭ زمانلرنده آز آزغنه ینگل سوزلی الوغ معنالی جمله لر آرقاسنده رقعه یازووی اوگره‌تله باشلار. بوندی جمله‌لرنی مطالعه کتابندن صایلاو مناسبدر.

بالالرنڭ ایڭ یوقاری مرتبه‌سی ـ بونده ثلث و رقعه یازولری اوگره‌تیلور ایسه‌ده رقعه‌گه آرتقراق اعتنا ایتولور. معیشتده کیرك بولاچق نرسه‌لرگه تعوید و تمرین ایچون رقعه‌نی دوستلق و تجارت خطلری و تاریخی و ادبی قطعه‌لر یازدرو آرقاسنده اوگره‌تورگه کیرك.

بالالر بو ایکی مرتبه‌ده یازو و حسن خط ایچون کاغد قارا قوللانغانده تورلی کاغدلر، کتابلر طولدروب بوغچه لرین جیشدرماغان اندرکبی ایتمه-سونلر ایچون هر تورلی کاغدلرین، یازو و دفتر لرین ترتیبلی قویارغه اوگره‌تمك کیرکدر. بوناڭ ایچون، ثلث و نسخه خطلرینه مخصوص تورلی توسده‌گی کاغدلرنی صاقلار ایچون معین صاقلقلرین آلب شونلر غنه صالارغه قوشمق کیرك. رقعه یازولری ایچون آق کاغددن قالن توگلگنه توبلاگان دفترلر طوتارغه قوشمق کیرك. چونکه بولای ایتو آنلرنڭ تخیلین ضبط ایتب فکرلرین تارالودن صاقلی نظافت وترتیبکه اوقو یازو اسبابین حرمتلب صالارغه عادتلندره‌در. مکتب مدرسه ناظرلریده بو نظامنی بش یش قاری طورغه کیرك بولادر. اگر بر حرف یا که کلمه‌نی یازوده شاگردلرنڭ کوبسی یالغشسه، معلم افندی صنف طاقتاسنده خطانڭ سببین بارچه‌سینه کورسا-توب یازارغه کیرك. دخی املاغه وکلمه‌لرنی درست یازارغه عادتلندره باشلار ایچون آفرن آفرن ایشتلو-وینه مخالف یازلا طورغان سوزلرنی کوب یازدررغه کیرك. ناظرلر و هر قایو معلملر شاگردلرنڭ حسن خطینه اعتنا برلن هر قایچان قارارغه کیرك. چونکه بالالارنڭ یازووی حسن خط درسنده‌گنه چیبار بولب بوتان درسلرنده ناچار بولوونده مطلوب فائده حاصل بولمیدر.

احمدجان مصطفی.

مراسله و مخابره

معلوم دگل ـ مسقوا شهرنده چیقمقده اولان «ژوین ای پاخر» غزته‌سینڭ اوشبو یل ١٨ نچی سنتابر ٢٠٤ نچی عدد رساله‌سنده اوشبو مفهومده بر خبر وار: «اولگی خاتونی اولدیکندن صوڭ آلتون اورداده حکومت قیلوچی منگو تیمر خان خاتونینڭ دلالتی ایله کناز س. فیدور، منگو تیمر خان قزینی نکاحلب آلدی. خان قزی چوقونوب آننا اسمی قویلدی. بو قزدن داؤید هم قنسطنطین اسمنده ایکی اوغلی اولدی». بو خبر درستمیدر؟

اکرم الدین بیکطاهروف.

شورا: ـ مذکور رساله‌نی کورمادك. حکایت ایتمش سوزینڭ نه یردن آلندیغی شول رساله ده بیان ایدلمش اولسه کرك. شونی بیلمازدن ایلك حکایتنڭ اصلی اواوب اولمادیغی ایله حکم قیلورغه ممکن دگل. منگو تیمر خان، دشت قپچاقده حکومت سورمش مغوللردندر. مسلمان اولوب اولمادیغی حقنده آچیق بر خبر تابا آلمادق. اربای اسملی قزینی کیکاوس بن کیخسروگه نکاحلندرمش ایدی. کیکاوس وفات اولدیغنده مغول عادتنه بنا قیلوب مذکوره‌نی کیکاوسنڭ اوغلی مسعودکه نکاح قیلورغه مباشرت ایتمش ایسه‌ده مسعود رضا اولمادیغندن نکاحلری اجرا ایدلمامشدر. مسلمان اولسه ایدی بویله اشگه اقدام قیلماز ایدی.

فاضل مرجانی منگو تیمر خان اسمینه «بلغار»ده صوغولمش آقچه‌ده «لا اله الاالله وحده لا شریك له»

دیه یازلدیغنی بیان ایتدیکی حالده قزینڭ نکاح ماده‌سینی رد قیلمامشدر. مشار الیه حضرتلری هم بونڭ مسلمان اولوب اولمادیغنده آچیق بر دلیل تابمامش اولسه کرك. بلغارده صوغولمش آقچه ایسه بونڭ مسلمان ایدیکینه آچیق دلیل دگلدر. زیرا بو آقچه، بلغار حکومتینڭ اوزینکی اولوب منگو تیمر اسمینڭ قویلمقی آنڭ تسلطندن کلمش شرطلرغه کوره‌گنه اولمقی ممکن. اوشبو تاتار (مغول) خانلری هر وقت آقچه‌لرده اوز اسملرینی یازدرغه رغبت قیلور اولمشلر. اگرده منگو تیمر اسلام دیننی قبول ایتمش اولسه، قزینی روس کنازینه ویرمکی مغول مذهبنده اولدیغی وقتده اولسه‌ده اولور.

**

بورای. «محمد علیه السلام» رساله‌سنده «الڭ ایلك اوقولمش جمعه، مدینه‌ده اولدی» دیبولمشدر. حالبوکه بزلر مدینه‌ده الڭ ایلك جمعه اوقولمش مسجدنی زیارت ایتدك. مذکور مسجد، مدینه‌ده دگل بلکه «قبا» ایله «مدینه» آراسنده‌در. شونڭ ایچون «محمد علیه السلام» رساله‌سنده اولان سوز یاڭلش‌در.

عبدالله الاوفاوی.

«شورا»: — الڭ ایلك جمعه نمازی اوقولمق حقنده مذکور رساله‌ده بر سوزده کوزمزگه کورلمادی. شونڭ ایچون بیت و یولنی یازمش اولسه‌ڭز گوزل اوله‌چق ایدی. «محمد علیه السلام» رساله‌سنڭ ۲۵نچی بیتده: «جمعه کون (رسول الله) مدینه‌گه تشریف ایتدیلر و بلیغ بر خطبه اوقومقله جمعه نمازینی ادا أیلدیلر» دیبولمش، لکن بو جمله‌دن الڭ ایلك جمعه نمازی اوقولدی دیه آڭلاشلماز. جمعه حقنده، اهل علم آراسنده اولان نزاعلر اوشبوندن عبارتدر:
۱) جمعه نمازی مکه‌ده‌می فرض اولدی یوقسه مدینه‌ده‌می؟.
۲) مکه‌ده فرض اولدیغی تقدیرده اوقولدیمی یا خود مغلوبیت عذری ایله ترك اولندیمی؟. ۳) جمعه نمازینی الڭ ایلك رسول الله اوزی اوقودیمی یا که باشقه برر صحابه‌می؟ بو نزاعلرنڭ فقه مسئله‌لری حقنده اثرلری پك کوبدر. اصح روایتکه کوره مدینه‌ده الڭ ایلك اوقولمش جمعه اسعد بن زرارة طرفندن «حره» اسملی اورنده اوقولمش جمعه‌در. «محمد علیه السلام» رساله‌سنده سویلانمش جمعه، مطلقا ایلك جمعه دگل بلکه رسول اکرم حضرتلرینڭ ایلك اوقومش جمعه‌سیدر. سز، زیارت ایتدیکڭز مسجد، بطن الوادی‌ده اولان مسجد اولسه کرك. هجرت سنیه وقتنده بو یرده بنوسالم بن عوف قبیله‌سی طورر ایدی. بو یر ایسه مدینه‌دن محسوبدر. هجرت وقتنده مدینه‌نڭ اوری فلانی اولمای قبیله‌لر طولانی روشده اوطورمقده‌لر ایدی. بر برنده یهودلرنڭ حصارلری اولدیغی‌ده مرویدر. «مدینه» سوزی بر وقت «قبا» غه و «بنوسالم بن عوف» و باشقه قبیله‌لرنڭ اورنلرینه مقابل اطلاق ایدلدیکی حالده ایکنچی بر وقت بتونسینی شامل اولەرق اطلاق قیلنور. حتی بوڭا کوره «قبا» اوزی‌ده «مدینه» دن محسوبدر. شونڭ ایچون: «رسول الله مدینه‌گه کردیکندن صوڭ جمعه اوقودی» دیمك ایله «بنوسالم بن عوف» ده جمعه اوقودی‌ده آندن صوڭ مدینه‌گه کردی» دیمك هر ایکیسی بر سوز اولور و هر ایکیسی‌ده درستدر. اگرده بنوسالم قبیله‌سی، مدینه‌دن اولماسه ایدی جمعه نمازینه مصر شرط ایتمش کیمسه‌لرگه «حره» میداننده اوقولمش سعد بن زرارة جمعه‌سی ایله دگل بلکه اوشبو رسول اکرم جمعه‌سی ایله بحث ایتمش اولورلر ایدی. زیرا بونڭ اوزینڭ‌گنه مصر اولمیه‌چغنده شبهه یوق. اوشبونڭ ایچون ابن الاثیر «الکامل» ده «وادرکت رسول الله صلی الله علیه وسلم الجمعة فی بنی سالم بن عوف فصلاها فی المسجد الذی ببطن الوادی فکانت اول جمعة صلاها بالمدینة» دیبور. اگرده بنوسالم مدینه‌دن محسوب اولماسه ایدی بو سوزنڭ معناسی اولماز ایدی. بو طوغروده اهل سیر، اهل حدیث و اهل تاریخ آراسنده حتی خلاف وارلغی‌ده بزگه معلوم دگل. ابن عبدالبر «الاستیعاب» ده: «وهی اول جمعة جمعها رسول الله صلی الله علیه وسلم بالمدینة» دیبور. (ج ۱ ص ۱۸). حالبوکه کندیسی بو جمعه‌نڭ بنوسالم بن عوفده اولدیغنی دفعه‌لر ایله

تصریح أیلمشدر. طبری: «اول جمعة صلاها بالمدینة فی بنی سالم بن عوف» دیبور. (ج ٢ ص ٢٥٥) بلاذری عبارتیده بویله‌در. نسخه‌سی هر بر ملا وهر بر خلفه حضورنده اولنورغه تیوشلی اولان بیضاوی: «و اول جمعة جمعها رسول صلی الله علیه وسلم انه لما قدم المدینة نزل قباء و اقام بها الی الجمعة ثم دخل المدینة و صلی الجمعة فی دار بنی سالم بن عوف» دیبور. أیمدی اهل علم اوشبو روشده سویلاب طوردقلرنده «محمد علیه السلام» رساله‌سنده، بونلرغه حذو النقطة بالنقطة موافق یازلمش سوز، نه جهتدن یاگلش اولسون؟ احتمال مدینه‌نك بو کونگی شکلینه نظراً بنوسالم اورنی مدینه‌ده اولاچغی ممکن کورلماز. لکن عصر سعادتدن صوك مدینه‌ده کوب ماجرالر اولدی، اطرافی کوب آلماشولرغه اوچرادی. شونك ایچون بحثنی مدینه‌نك بو کونگی جغرافیاسینه نظراً دگل بلکه عصر سعادتده اولان جغرافیاسینه کوره یورتورگه تیوشلی. هرحالده سبز عالملرینك سوزلری یاگلش دگل ایسه آنلرغه موافق یازلمش «محمد علیه السلام» رساله‌سنده اولان سوز، یاگلش دگلدر.

الك بیوك آدملردن بری، الوغ جماعت حضورنده سویلامش بر سوزی بر خاتون طرفندن انتقاد ایدلدیکده، یاگلش ایدیمی دگلمی ایدی؟ فقط یاگلشقنی اوز اوستنه آلوب: «اخطاء رجل و اصابت امرأة» دیه‌شدر. بو کبی محترم ذات، اوشبو روشده معامله‌ده اولنور ایسه بزم کبیلرنك یاگلشلرینی هر کیم کوستره بیلور. هم بزلر یاگلشلرمزنی کوسترمك حقنده مطبوعات واسطه‌سیله کوب مرتبه‌ار اربابنه مراجعت ایتدك. شویله ایسه‌ده ایسکی شاگردلرمز روشنده مطبوعات دنیاسینه چیقمق و ایسکی مدرسه‌لرمزنك پوچماقلرنده اولان حاللرمزنی بو کونگی مطبوعاتقه تطبیق ایتمك مناسب شیلردن دگلدر. مکتوب صاحبینك «یاگلشدر» دیه پك ینگل حکم ایتدیکی شی طوغروسنده احتمالکه بز، بر کلمه کورر ایچون دیه‌سنن کتابلرینی قاچ دفعه آقتارمشدرمز. «سیر حلبیه» لر فلانلر حسابغه‌ده داخل دگل.

خوقند. ١) «محیط المعارف» طبع اولنمشمیدر؟ طبع اولنمش ایسه نه یرده صاتلنور؟ ٢) شاعر ندیم قلمی ایله ترجمه ایدلمش «صحائف الاخبار»نك مطبوع نسخه‌سی قاچ جلد اولوب نه یرده صاتلنور؟ ٣) مسکوکات ترکمانیه، محکوکات قدیمهٔ ترکیه، مروج الذهب نام کتابلر وروسیه آفیتسارلرندن ناویلکین نك «خوقند خانلری تاریخی» اسمنده اثری، سیاح وامبرینك سیاحت نامه‌سی، رادلوف تاریخی کبی اثرلردن باشقه ترکستانه عائد روسچه و مسلمانچه نه‌کبی تاریخ کتابلری وار؟ بو حقده معلومات آلمق ایچون نه کبی اثرلر مطالعه ایدرگه تیوشلی.

داده محمد داده یونس خان.

«شورا»: ـ محیط المعارف هنوز طبع اولنمادی، بیوك بر اثر اولدیغندن جلد جلد اوله‌رق نشر ایدلنسه و مطبوعات واسطه‌سیله اعلان ایدلنسه کرك. فقط صاحب امتیازی بو کونده الوغ اش باشنده اولدیغندن بلکه تیز وقتده نشر ایدرگه یتشماز. ترکستان اهالیسی اگرده اوزلرینك تاریخارینه عائد معلوماتلرنی ومشهور آدملرینك ترجمهٔ حاللرینی ترتیب ایدوب کوندرمك هوسنده اولورلر ایسه فرصت وار.

خوقند و ترکستان حقنده یازلمش کتابلر حقنده پتربورغده ۋولوف مغازه‌سندن صورسه‌گز تابوب جیوب یبارر. خوقند حقنده اولان مسلمانچه تاریخلر حقنده اوزمز سزدن استفسار قیلورغه مجبورمز.

◆ ◆

بلبای ـ «شورا» ده برر دفعه اولسه‌ده طریقت اهللری‌ده یازلسه بزنك کبی طریقت اهللری اوقور ایچون کوکللی اولور ایدی.

مرید.

«شورا»: ـ تکلیفگزنی قبول قیلوب بو عدده طریقت اهللرینك الوغلرندن ودین‌هم ملت یولنده شهید اولمش آدملردن اولان بدر الدین سیماوینی یازدق.

اشعار

نی فایده بار؟

نی فایده بار آرسلانغه آغاچ اوقنی تیگزمکده
عقلسزلرغه تاج برله یفك طونلر کیگزمکده.
نی فایده بار اولەر چاقده آچی یاشنی آغزمقده
قویاشقه قارشی شەملرنی تزوب اوطلر قابزمقده.
نی فایده بار اجل کیلگاچ قصوب تشنی قارشمقده
چغوب میدانغه سر بیرمی «قویان» برله یارشمقده.
قولگدن کیلمگان اشده نی فایده بار واتلمقده
یوزه بلمی تیرەن کولگه جیگتمن دیب آتلمقده.
نی فایده بار قارا بیتکه قزل ایگلك یاغنمقده
عمرگه تاشلاغان دوستنی جلاب کون، تون صاغنمقده.
ساعت یوقده نی فایده بار کموش چابرنی تاقمقده
ایمەنگه زور چوکچ برلن جوکه جویلرنی قاقمقده.
باشگده بولماغان چاچنی نی فایده تیکگه قرمقده
مییق چقمی بورن آستن صیپاب مایلاب صپرمقده.
نی فایده بار صایصقاننی کموش چیتلكگه یاپمقده
صالوب کوزنگ اوچن مایغه قاتی ایکمكنی قاپمقده.
نی فایده ایللی دن اوزغاچ آغارغان جوننی اوزمکده
باشگنی تیشکەلب تاشنی اوگرلر توسلی سوزمکده.
نی فایده قولدەغی دشمان قاچوب کیتکاچ اوکرمکده
توتارمن دیب صوزوب تلنی اری برلن یوکرمکده.
نی فایده «الله» نگ اسمی بلەن اولگاننی چالمقده
جییوب صاقلیم دیوب مالنی تیشك «یەنچك» گه صالمقده.
نی فایده یوقلاغان «یرتقچ» نی تاش برلن اویاتمقده.
تازا تەننی قانگ برلر قارتوب تیك بویاتمقده.
نی فایده بار چرك طالنی ماتورلاب صرلاغان برلن
کشی قارشنده باش چایقاب کیلشسز جرلاغان برلن.

اگر چیشمه‌ڭ صوسز بواسه نی فایده آرچیغان برلن
یوروب آوده پشرب، تیرلب قاناتسز قارچغاڭ برلن.
سنی هیچ سویمگان قزنی نی فایده سویگانڭ برلن
کیچه، کوندوز یوتوب یالقن اچکدن کویگانڭ برلن.
صوغه قارماق، صالوب «راق» نی نی فایده توتقانڭ برلن.
آچقغانده ایزوب، چایناب سویه‌ك نی یوتقانڭ برلن.

عبد الله بیگی مصطفاف «بوبی»

وطن.

وطن حالندن اوترو کوزلرم سقفنده قان آغلر
نه یالگز کوزلرم مجروح اولان جسمده جان آغلر
صلاح خانمان فکرنده آغلر خانه دانلر چوق
فقط بن آشکارا آغلرم آنلر نهان آغلر
قرائت خانه وشورا دخی مکتبله هر بلده
بوکون معمور ایکن فرغانه بی نام ونشان آغلر
مبارك مملکتلر بر طاقم حیوانلره حالا
چراگاه اولدوغندن ناشی یر آسمان آغلر
اوت انسان صایامز اولمینلر اسمنه مظهر
مثل وار بزده «وجدانسزلرڭ آغزنده نان آغلر»
چقوب کرسیده واعظ آنلره صاتدوقچه رضوانی
خلاصندن جهنم شاد اولور باغ جنان آغلر
دیورلر سؤ ظن ابنای جنس حقنده در منهی
ایدرسه‌م حسن ظن اقدام کذبه‌دن اسان آغلر
جهاندن محو اولوب اول قحبه‌لر برکون کیدر آنجق
مساعد عصر ایچنده فوت اولن زمان آغلر
یازیق عالی وطن اوکسوز کبی بر حاله دوشمش‌کم
اگر تحریر ایدرسه‌م خامهٔ معجز بیان آغلر
شریف اولمز اومسکن‌که شریف اولمز ایسه ساکن
او تنبللرکه وار اوستنده یاسندن مکان آغلر

قونکراتده معلم فرغانه‌لی صوفی زاده
محمد شریف افندی.

تأسف.

جبر، ظلم، ایلان طولغان تاتارلق
طوتوب، بیله‌ب بارن صوغه آتارلق.
کچك چاقده اوقو یوقغه نادانلق،
تماما چکه‌بن آشقاندر یمانلق.
ابد کلمسکه کیتکان اتفاقلق،
آنڭ اورنینه قالغان افتراالق.
آلارده کوبده‌نوك بتکان هنرلر
ترقی‌ده اولان اقوام کوله‌رلر
قایا کیتدی بزم الوککی حاللر؟!
بولای طورساق، بزی کمگنه ژه‌للر؟؟!

عارف شریفی.

استاذمه!

سینی استاذ سویکلم هیچ اونوتمیم کوز آلمده سین
مینی ظلمت، نادانلقدن چغارغان یاش چاغمده سین
میڭا کورستکان آق طوری حقیقت یوللرنده سین
وباهرگان بو دنیاده طوریلقنڭ بارنده سین
میڭا اویره‌تکان آدملك عمر قانونلرنده سین
آتام سین هم خدایی سرلی دوستلقده یارمده سین

سلام استاذ جنابیگه، اوبه‌م ایلوب قولگنی مین
یوغالتمیم هم آداشترمیم اویره‌تکان آق یولگنی مین

سعید سونچه‌له‌ی.

تقریض

تاریخ اسلام. اوشبو اثرنڭ ایکنچی قسمی حقنده ۱۵ نچی عدد «شورا»ده یازلمش ایدی. بوکونده ایسه اوچونچی قسمی باصلوب چیقمشدر. بو قسمده بغداد ومصرده حکومت سورمش عباسیلر، اندلسده حکومت سورمش امویلر، مرابطین، موحدین، بنو احمد، بنو اغلب، فاطمیون، ایوبیه، آسیاده حکومت سورمش طوائف ملوك، سلچوقیلر، عثمانلیلر اوشنداق اهل صلیب محاربەلری ذکر ایدلمش. تلی آچیق، عبارتی چیغشلی وینگل اولدیغندن مکتبلرده درس کتابی قیلورغه موافق اولور. معلملر دقت ایتسەلر ضرر اولماز.

یاپونلر. «نشریات کریمی» دن برنچی جز. ۳ نچی طبع.

قورەلیلر. «نشریات کریمی» دن ایکنچی جز. ۲ نچی طبع.

انگلیزلر «نشریات کریمی»دن آلتنچی جز. ۲ نچی طبع.

اوشبو دورت کتابنڭ مرتبی فاتح افندی کریمی اولوب اولگیسینڭ حقی ۳۰ تین، صوڭغیلری هر بری ۱۲ تینندندر.

جغرافیا معلمی. ابتدائی مکتبلرده اوقوتور ایچون ع. جعفر طرفندن ترتیب ایدلمشدر. اوشبو اثرلرنڭ هر بری اورنبورغده «کریموف، حسینوف وشرکاسی» مطبعەسنده باصلمشلردر.

اویغه کیلگان فکرلرم. مؤلفی عمر القراشی جنابلری اولوب، ادبی واجتماعی شیلردن بحث ایدلمش قسقه بر اثر اولوب اوقومش کیمسەلر مستفید اولەچقلردر. مدرسەلرنڭ کتبخانەلرنده اولنورغه وشاگردلر طرفندن مطالعه ایدیلورگه تیوشلی رسالەدر.

اوشبو اثر اورنبورغده «وقت» مطبعەسنده باصلمشدر.

بیچاره خاتون. عمر تلف ایتمکدن باشقه نتیجەسی کورلمیەچك اثرلرنی اوقومق نه قدر تیوشسز اولسه اجتماعی، اخلاقی وادبی حکایت کتابلرینی اوقومق شول درجەده تیوشلی اولسه کرك. یتمشکه یتکان قارتلردن ایشتورگه ممکن اولمغان دنیاوی درسلرنی ویوزلر ایله بیگلر ایله مرید تربیه ایدوب شغللنوچی ایشانلردن آلنورغه امید ایدلمگان دینی نصیحتلرنی بعض بر وقتلرده بیش اون تیننك اثرلردن آلورغه ممکن اولور. «بیچاره خاتون» اسمنده اولان کچوك بر حکایتنی اجتماعی، اخلاقی اثرلردن صانارغه وشوڭا کورەده خصوصا یاشلر ایچون برر مرتبه اولسەده اوقوب چیقارغه تیوشلی. یازوچیسی عبادالله افندی آلپاروفدر.

اسلام بناسی- ابتدائی مکتبلرده اوقوتور ایچون محمد کریم افندی دیبیردییف طرفندن ترتیب ایدلمش.

حساب مسئلەلری- معلم محین الدین قربانعلییف طرفندن ابتدائی مکتبلرده درس کتابی اولور ایچون دیه یازامش.

یاڭی قرائت- (ایکنچی طبع) عبدالله افندی توقایف اثری اولوب بالالر اوقور ایچون کوڭللی حکایتلر و گوزل شعرلر جیولمشدر. اوشبو اوچ کتاب قزانده «معارف» طرفندن نشر اولنمشدر.

نصیحت- قزلر ایچون اولان اوشبو اثر، بشنچی دفعه اولەرق (اوستنه دورتنچی طبع دیه خطا قویامش) قزانده «ملت» طرفندن نشر اولنمشدر.

علم کلام درسلری- «علم کلام درسلری» نام کتابنی تماشا قیلب حیران بولدم. کتاب نه قدر یخشی ایسەده فائده و نتیجەسی اول نسبتده اولمسه کرك. «تمایز العلوم بحسب تمایز الموضوعات» حسبنچه علم التوحید والصفات ایله علم کلام بسبتون بری آخرغه باشقه اولوب اولگیسی واجب ومطلوب و صوڭغیسی ده مکروه و مهروب عنه اولدیغی حالده «علم کلام درسلری» نام کتاب بولارنی آیورمایدر. علم کلام ایسه هر زمانده، دینگه نه طریقه معانده

ايدوچيلر بولسه شول طريقه ادارهٔ كـلام ايدوب مدافعه و مجاوبه‌دن عبارتدركه هر زماننكٔ علم كلامى اوله بيلور.

اما يونان فلسفه و اصطلاحى مخلوط علم كلام ايسه ٨ يوز ييللر مقدم علم كلام بولوب يورسه ده الحالة هذه بزه لازم اولان علم كلام ايماسدر. بلكه بزلرى نيچه يوز ييللردن بيرلى تفسير، حديث و دينى، فنى كتابلرمزنى اوقوتماى قولمزدن دين و دنيامزى طارتوب آلوب بزلرنى انقراض يولينه صالوچى بلاى عامهٔ سيئه‌در. بزلر آنى مدرسه‌دن چيقاررغه لايق ايديكنى بلومزگه اونبش يكرمى ييللر كيچدى. آرتق شمدى آنكٔ مدرسه‌لرمزه كرماوينه جدى سعى لازمدر. زمانچه فنون و دين اساسينه تأسيس اولونان مدرسهٔ عاليهٔ دينيه‌گه شول علم كلام دخى قاينوب آيلانوب كرسه تأسفلر اولنور. كتابقه اذا خلى و نفسه برده سوز يوق مندرجه‌سى گوزل و باى لكن ايسكى. شول هيولى و صورت، جزءلايتجزى، زمان ومقولات عشره‌لردن، ظن ايدرسه‌م، وطن بالالرى طويمش اولسه‌لر كرك. شرح مواقف، مقاصد، ملا جلال، حكمت العين‌لر مندرجاتنى «علم كلام درسلرى» نام كتابدن اوقومقده معنى بولماسه كرك مؤلفنه حسن ظنم كامل اولديغى ايچون بويله يازدم و الا يازوغه حاجتده اولماس ايدى.

«الحسن القزلجارى».

شورا:— حسن افندى فكرى حقنده بز بى طرفمز.

تنوعه

اون نصيحت — مكتبلرگه، يازو بولمه‌لرينه، الحاصل هر بر اورنده كوز اوكينه يازوب قويارغه ومكتب بالالرينه يادلاتورغه لايق اولان اون نصيحت اوشبودر:

١) هر اشنى بيلوب و آڭلاب اشله!

٢) بو كون بتررگه تيوشلى اولغان اشنى ايرته‌گه قالدرمه!

٣) يخشى كوڭللى اول، خلقلرنڭ خدمتلرينى يرينه كيتور، هيچ كيمگه جفا قيلمه!

٤) يازو خدمتلرنده دقتلى اول، وعده‌لرنى وفا قيل، وفاسز اولمقدن احتياط أيله، بورچلرڭنى وقتنده تابشر!

٥) اوزڭگه يخشيلغى تيگان و ملتكه خدمت ايتكان آدملرنى احترام ايت، وفات بولدقلرنده قبرلرينه زيارت قيل!

٦) هر كيم ايله گوزل معامله‌ده اول، محتاجلرغه ياردم ايت!

٧) تكلفلى بولمه، پاك اولسه، ساده كيوملرده يورمكدن قورقمه!

٨) الڭ الوغ بايلق سلامتلكدر، شونڭ ايچون اوزڭنڭ سلامتلكڭنى صاقلارغه طرش!

٩) كون بوينچه اشلامش اشلرڭدن هر كيچ ياتديغڭ وقت اوز اوزڭه حساب وير!

١٠) مظلوملرغه ياردم قيل.

باشقرد قوميننڭ فلاكتى — ريچقوف و غيرلرنڭ خبرلرينه كوره ١٧٣٥ نچى يلدن ١٧٤٠ نچى يلغه قدر ٧٠٠ مقدارنده باشقرد قريه‌سى اوت ايله ياندرلمش ٣٣٠٠ قدر باشقرد قاترغه يبارلمش. ٨٢٠٠ قدر خاتون قز، بالا چاغا روس بايارلرينه بولنوب ويرلوب آنلرغه قل هم جاريه حكمنده قيلنمش، ١٦٨٩٣ قدر باشقردنڭ حكم ايله باشلرى كيسلمش. صوغش وقتنده تلف اولان باشقردلر بو حسابغه داخلدر. بونلردن بتونسى يوز بيڭدن آرتقدر. (خلقنڭ اورچو قاعده‌سينه بناء اوشبو يوز بيڭ باشقرددن بو كونده بر ميليون باشقرد بولور ايدى، بو ايسه قاراتاغ حكومتينڭ بتون خلقينڭ اوچ دورت مثلينه برابر كله‌در).

علمنڭ بايلقغه تأثيرى — عادتى قارا اشچى اون صوملق تيمر معدنندن ٢١ صوملق آت داغاسى ياصى آلا. هنرمند اشچى بو تيمردن ١١٠ صوملق انه ياصى آلا. تيخنيكه مكتبن بترگان عالم اشچى ايسه شولوق كيسه‌كدن ٥٠٠ مڭ صوملق ساعت پروژينه‌سى چغاره آلادر.

اسرافدن منع ایتمك ـ طویلرده و باشـقه مجلسلرده اسرافدن منع ایتمك ایچون ترکیاده «منع اسرافات» اسـمنده بر جمعیت تأسیس ایدلمشدر.

« طنین ».

«تل یاریشی» مقالەلری حقنده (*)

I

(باشی ٢٠ نچی عدد ده)

٦

بو مقاله ده یات سوزلر بولماسەده، ژورنال چغاروچیلرغه عفو اولنماسلق یاڭلشلر یوق توگلدر.

٣٥نچی بیت‌نڭ ١٨نچی یولنده «چونکه» کرك اورنغه «آنڭ اوچون» دیولـگەن. آنڭ اوچون ـ سوزی یوغاریده بر علەکه راجع بولمق تیوشدر. حالبوکه مقاله‌دەغی اورنغه قاراغانده «آنڭ» ضمیری اوچون یوغاریده بر مرجع یوقدر. بزده بورندن شولای، لأنەنڭ معناسن آنڭ اوچون ـ دیه ترجمه قلوب یورمکده ایدیلر. بو کونده ایسه ـ چونکه ـ یورگزلورگه تیوشدر. ٣٦ بیتده ٥ یولده «شویله» سوزی باردر. بو، اسم اشارەنڭ حال صیغەسیدر. حالبوکه یوغاریده هیـچ بر مشارالیه بولورلق اسم یوقدر. بناء علیه یاڭلشدر. ١١ نچی یولده «آلمایەچقلرمز» دیولـگان. مسـتقبل صیغەسنده فقط جمع غائب‌لرەغنه ـ لر ـ توتاشـور. جمع متکلم ـ مز ـ ایله تمام بولور. آلمایەچقمز کرك ایدی.

مقاله‌نڭ آخرنده «باشـقه یازاچقلرمزده وار ایسەده قالدردم» دیدیکنده، یوقاریده جمع متکلم ضمیری ـ مز ـ بولا توروب، قالدردم فعلی‌نڭ مفرد کیلوی درست ایمس‌در. قالدردق کرك ایدی.

٧

بو مقاله ده یات سوزدن بولماسەده، یازوچیسی نڭ اری بولوینه رغما خطالر یوق توگلدر.

مقاله‌نڭ برنچی یولنده «یاز باشنده یل صاین بولا» دیدیکندن ـ یازنی بورن، یلنی صوڭ کیلتردیکی اوچـون ـ یاز دیگان بر اوزاق وقت بار ایکەنده شونڭ اچنده یل دیگەن قسقا بروقت تاغی بار ایکەنی آڭلاشلادر. حالبوکه ظرف زمان ایکەوی قاتار کیلسەلر قای اوزاغی بورن ذکر اولنمق تلمزنڭ نازك قواعدندن‌در. «یل ساین، یاز باشنده» دیو کرك ایدی.

٤ ـ ٥ نچی یولنده «ببکی دیگەن تاتار برله اورس قاتوش آول یاننده بولادر» دیدیکی جمله‌نڭ ترکیبینه قاراغانده موندای معنا چغادر: ببکی آتلی بر تاتار بار ایکەنده، اونڭ ایله برابر اولارق، اورس قاتش ئله نیندەی بر آول یانی بار ایمش. «دیگەن» جمله‌نڭ اچنده هروقت اوزندن یوقاریدەغی سوزنی توبەن یاغینه صفت یاسایدر. اوقوچیلر بلکه یازوچینڭ مرادنچه آڭلارلر. چونکه، بزده آڭلاو قاعده تله دیکنچه اوامایوب، هر کمنڭ کوڭلی تله‌دیکنچه یوریدر. اما قاعده ایسه بز یازغانچه افاده قلادر. درستی: «تاتار برله اورس آرالاش، بەبکی دیگەن آول یاننده» بولادر.

تلمزده بر اسـم یاخود فعل‌نڭ تأکید اولنوی تکرار آیتو برله یاخود ـ بیك، أبدەن ـ کبی تأکید اداتلری کیلترو ایله بولادر. بناء علیه، ٨ نچی یولدەغی «بیك جش جش» دیه ایکی قاباتلی تأکید کیلترووی تلمزگه سـیمایدر. «بیك جش» یاخود «جش جش» کرك ایدی. اولایده توگل، ینه اش باشقەچه:

قازان شیوەسینڭ بوزلغان، یارتیغەغنه قالغان بر شیوه ایدیکی اثبات ایتلوب کیلەدی ایندی. آول لرنڭ، قالالرنڭ اوتروی جش‌لق ایله صفتلانمایدی. آوللر برینه بری یاقن بولسەلر ـ جیی، یراق بولسە ـ

(*) اوشبو مقاله وانتقادنی اوقوچیلرنڭ کوز اوڭلرنده «تل یاریشی» مجموعەسی اولنورغه تیوشلی، شوندن باشقه کوب فائده چیقماز.

«کیرك» دیوله‌در. بو نفیس لفتلر قازاق شیوه‌سنده ساقلانمشدرلر. ایندی: «یول بوینده جبی جبی اوترغان آوللر آچق کونده بیگرکده ماتور کورنه‌لر» دیولسه ظرافتلی بر جمله بولور ایدی.

کوب تورلی اثرلر صاحبی بولغان جار الله الولی افندینك یته بر نیچه یاکلشلری بار ایدی ایسه ده اورن آزلقدن قالدردق. اولری بورنغی کتابلرنده اولان یاکلشلر ایله بر قاپچققه تولترلورلر. والسلام.

٨

تل یوگرنشو باشلی مقاله‌نك یازوچیسی، چیت سوزلردن قاچوده، بارچه یازوچیلردن اوزدیغینی دعوا ایتوب برنچی بولورغه کله‌سه‌ده، برنچی صفقه کرمیه یارامای تورغان چوپچارلر مقاله‌نك اچنده یوق توگلدر.

بر اش بره‌ونك کوگلندن چقو خوفی بولغانده شوکه ایسکه‌رتو اوچون ـ بیلگیلی (معلوم) سوزی کیلترله‌در. مقاله «بو، بیلگیلی اونده‌و» دیب باشلانغانده بیلگیلی سوزینك لزومی یوقدر. هم اوندن مقدمگی ضمه‌ده اورنسز قویلمشدر. اسم عدد سوگننه کیلگه‌ن فعللر هیچ بر اورنده ایکی قابات آیتلماسلر. شونك اوچون «ایکی قابات اوطوروب اوطوروب یازدم ایدی» دیدیکی خطادر. «ایکی قایتا اوتروب یازوب ایدم» دیو کرك ایدی.

عزت، جلالت وعظامت اجبار ایتکه‌ن اشلرگه ایه‌روگه تلمزده ـ باش بیرو، بوی بیرو، بوین صونو کبی سوزلر قوللانلادر. شاو تورکچه یازوغه اونده‌و بر ادبی دعوت بولدیغی اوچون، مقاله‌نك آلتنچی یولنده، «شول اونده‌وگه بویصونو بوزندن یازدم» دیوی اورنسزدر. یازمای قالوده درست بولدیغی اوچون «بویصونو» اورنینه «قوشلو» سوزی یارار ایدی.

اون ایکنچی یولده «سوز کوره شولر» اورنینه «سوز کوره‌شترولر» کرك.

١٢نچی یولدن باشلاب ١٥گه چاقلی «یازلغان نرسه‌لرده برده چیت سوز بولماسون، الفی تورکچه سوزلردن گنه بولسون دیگان سوزدن یازوچیلرن آولاری یازوغه اونده‌وچیلرنك آولاریده چیت تاچه بولماسقه کرك دیب سوزم ایتم» دیدیکنده مطبعه خطاسی بارمی یاخود قول خطاسی بارمی ـ توشنورگه ممکن بولمادی.

موندن باشقه، بك کوب نقطه وضمه‌لرده اورنسز قویلمشلردر.

٩

بو مقاله‌ده ملت سوزندن قاچوب سکز اورنده «روغ» سوزی قوللانلغان. بر ملت‌نك اچنده‌گی شعبه‌لرینه تورك تلنده اروغ دیوله‌در. تورك ملتی اچنده باشقرده، قپچاق، میشه‌ر، آرغن، نوغای کبی اروغلر باردر. ملت سوزینك تورکچه‌سی ایسه ـ ایل ـ بولادر. تورك، روس، عرب، أرمه‌ن ایللری کبی. ملیت اعتبار ایتلمه‌ی، عموما خلق یاخود بر مملکت‌نك خلقی اورنینه «یورت» سوزی یارایدر. مقاله‌نك ٤٤نچی یولنده‌غی «بلغاریه روغی» اورنینه «بلغار یا یورتی» دیو کرك ایدی.

معلم حسن علی.

II

حسن علی افندینك «تل یاریشی» مقاله‌لری حقنده (شورا ١٩١٠ یل عدد ٢٠) یازغان فکرلرینه بر آز اوشانوب یته آلماغانلقدن اوز فکرمنیده یازدوم

باقچه‌چیلق.

حسن افندی یات سوزلرنی تیکشرگانده «واغون» اورنینه «اوت آرباسی» یازارغه کرك ایدی دیب ایته. منمچه ڤاغون سوزی یخشیراق هم ڤاغون، تیلیغراف، تیلیفون کبك سوزلر کوب تللرده اوزگارتلمی قالغانلر.

«قلم» اورنینه «بته‌و» یازارغه کرك ایدی دیب ایته. قلم عرب سوزی بولمسه کرك آنی عربلر

یونان لاتین تللرندەن آلغانلردر. Galamus,Galamos
قامش، صبزغی، قلم معناسنده آنك ده بزنك تلده
قالووی یخشی.

«شهر» «قالا» ایکیسی ده عرب سوزلری.
«قالا» قلعەدەن آلنغان بولسه کراك.

«بو یللرنی بازارلرده» نی یاکلش دیب «بو
یللرده بازارلرده» کراك دیگان. منمچه مونی یاکلش
یوق، چونکه شولای سویلیلر مثلا: «بو یل ایگون
بیك اوکدی» دیب آیتەلر، اما حسن افندینك قا-
عدەسی بوینچه «بو یلده ایگون بیك اوکدی» دیب
آیتورگه کراك ایدی. دخی «بو یللرنی بازارلرده»
کیلوشلیرەك «بو یللرده بازارلرده» دەن چونکه مونده
ایکی «ده» یاناشا بولو برله قولاقغه اوڭغایسز ایته.

«روسلر باقچەلرنده کیندر یتکروب» جملەسی
یاکلش آنك اورنینه «یتشتروب» کرکدر
دیگان. مونده من دخی یاکلش تابەیمن. فعل - یتمك -
یتکرمك - یتشمك - یتشترمك - فعلده ش حرفی اشنك
بر نچه یاقدەن برگەلەشب اشلانوون آڭلاتا.
(Взаимный залогъ). اگرده مونده روسلرنك
برگەلەشب کیندر ایگولرن آڭلاتورغه
کراك بولسه ایدی، اول چاقده یتشتروب یازارغه
کراك بولور ایدی. اما مونده محرر افندی روسلر
کیندر ایگەلر، تاتارلر ایکمیلر دیب گنه آڭلاتورغه کلی.

«اگر... تیوشلی اورلقلر ساچوب یخشیغنه،
وقتنده باشلاسەلر...... تیلمروب یورماسلر
ایدی» مونده حال وفعل حال یوقلقدەن معنا آڭلا-
شلمیدر، دیب آیته. بو جملەلر بیك قاعده بوینچه
ترولگانلر هم آڭلاماسلق ده توگل. مونده فقط
«باشلاسەلر» دەن صوڭ «ایدی» سوزی تاشلانغان،
اول ینگلاك ایچون تاشلانا، آنك ضرری یوق مثلا:
«اول بازارغه بارسه (ایدی) آندن اون کیتورر
ایدی» بو سویلنمش جملەلر شرط جملەلری. آنلر
ایکی تورلی بولا: شرطی بولا طورغان، طوتولا طورغان
شرطی بولمی (Сбыточное условное предложеніе)
طوتولمی طورغان (Несбыт. условн. предложеніе)

مونده محرر افندی بیك نازکلك برلن طوتولمی
طورغان شرط جملەسی برله یازغان:

«اگر... ساچوب وقتنده باشلاسەلر (ایدی)
تیلمروب یورماسلر ایدی» بو طوتولمی طورغان
شرط، چونکه ساچوب وقتنده باشلامیلر بس تیلمروب
ده یوریلر. مونده محرر افندی تاتارلرنك طورمشلر
ندن قایغرتوب یازغان. اما حسن افندی بو جملەلر
اورنینه بر آز باشقاراق جملەلر یازا: «هر برنك او-
زینه تیوشلی اولان اورلقینی اوز میزگلنده چاچسەلر
تیلمروب یورماسلر» بو طوتولا طورغان شرط جمله
لری. مونده بر حال نی سویلاب یعنی شولای ایشلە-
سەك شولای بولا دیگان، اما تاتارلرنك طورمشلرینه
بونك هیچ نسبتی یوق هم بو مقاله (باقچەچیلق)
مفهومینه طوغری ده کیلمی.

«یاز باشنده سوقا ایله جیر جیرتسەلر یا که
یاشلکده علم و هنر اوگرەنسەلر.... تیلمروب
یورماسلر ایدی ینگل کسبده تابارلر ایدی». مونده
حسن افندی سوقا برله علمنی چاغشدرو بلاغت
قاعدەلرینه خلاف دیب آیته. بلکه علم بلاغتکه
بر آز خلافدر، اما منطق غه بردە خلاف توگل.

بر تاتار باشی آغزندن.

«اوزم ایسکی چاقلرده اوسکان» حسن افندی
«اوسکان من» دیب یازو کرکدی. درست، اما
شولایده سویلیلر.

مثلا: «بو تله نچی اوستنده گی کیومن، من
بیرگان» هم «بو یازونی سن یازغان» دیب آیتەلر.
«شاگردلر مکتبگه کیلگان) خلقنك سویلاوینەده
اعتبار قیلورغه کراك، چونکه خلق تلنی چغارا، تل
نحونی چغارا.

«شارقلداشب کولەلر» اورنینه «شارقلداشوب
کولشەلر» کراکدر، دی. بو خطا بولسه کرك. بر
جملەده بر فعل تکثیر فاعل فورماسنده بولسه شول،
اوق جملەده ایکنچی فعلنكده تکثیر فاعل فورماسنده
بولووی لازم توگل. مثلا: «روس آوللرنده بیرام

کونلرنڭ مارجه‌لر قول طوتوشب یرلاب یوریلر »دیب آیته لر اما «طوتونوشب یرلاشب یورشه‌لر »دیب آیتولازم توگل. « آکارغه » دیگان سوزده ایکی قات مفعول الیه آداتی قوشـلغان اول - او - مفعول الیه - اوڭا بو بر آز اوزگاروب - آڭا - دیب آیتوله باشلاغان، صوڭ آڭا - ر - حرفی قوشلوب -- آڭار - بولغان، آڭا دخی مفعول الیه آداتی (غه - کا) قوشو برله - آڭارغه بولب چققان. بو البته درست توگل.

حسین حمزه اوغلی مقصودوف.

سیاسی مصاحبه.

الڭ بای دنیالرنڭ برسی خیال دنیاسی ایسه، ایکنچیسی سیاست دنیاسیدر. خیال دنیاسنده‌غی تصورات نیچك برسی آرتندن برسی طوغوب طورمقده ایسه، سیاست دنیاسنده‌غی وقوعاتده شولایوق برسی برسینه یالغانوب ظاهر بولوب طورمقده‌در.

یاری، پورتکیزده زور بر انقلاب بولوب، حکومت مستقل‌نڭ یمریلوون و آنڭ اورنینه جمهوریت قورواوون؛ شرق شهرلرنده بیك عظمتلی یوروسه‌لرده یاوروپانڭ مدنیت مرکزلرنده، اوراملرده‌غی مکتب بالالری طرفندن „قارغا! قارغا!“ دیب قچقریله طورغان اوزون قاره کیوملی جزویت پاپاسلرینڭ مملکتدن طرد ایتلولرن کوتارگه‌ده اورن بار ایدی. چونکه فرانسیه، اسپانیا، ایتالیا، پورتکیز شیکللی وقتیله قاتولیك‌لکنڭ الڭ نق حکم سورگان یرلرنده حاضر بو مذهب‌گه قارشو فوق‌العاده زور دشمنلق آرتدیغنی، بناء علیه اول مذهبنی اوزلرینه آلت ایتوب خلق اوستنده‌گی تحکم و استبدادلرینی دوام ایتدررگه تله‌گان کشیلرگه‌ده خلق‌نڭ بیك نفرت ایتدیگنی و آنلرنی اوزلرینڭ جیلکه‌لرندن سلکوب ارغتورغه کوبدن بیرلی حاضرلنوب کیلدیکلرینی؛ « فه‌ره‌ر » شیکللی کشیلرنڭ بو خصوصده فدای جان ایتدیکلرینی اوقوب، ایشتوب کیله ایدك.

اما کیساکدنگنه ترکیه ایله رومانیا آره‌سنده اتفاق یاصالو خبری چقوبده آنڭ بتون یاوروپا سیاستنه تأثیر ایته‌چگنی، یاکی ترکیه‌گه تملی تللر قوشوب کیلگان و حلمی پاشاغه پتربورغده سیاسی ضیافتلر بیروب مهم نطقلر ایراد ایتکان « نوۋیه ۋریه‌مه» چیلرنڭ کوڭللرینی بولغاتاچاغینی، درستیڭ هیچ کم کوتمه‌گاندر.

سیاست اشلری عجب تورلیدر. ترکیه - رومانیا اتفاقی بلغاریانی آرتینه بورولوب قارارغه، یونانستاننی دخیده نغراق چوالورغه، صربیه‌نی طنچراق طوررغه، «قاره طاغ» نی آزراق توچکورگالرگه مجبور ایتدی. روسیه‌گه ئلك قاچانغی بیسارابیا واقعه‌لرن ایسکه توشوردی. انگلتره ایله فرانسیه‌نڭ ترکیه‌گه اظهار ایته طورغان عشق اوتلرینه صالقون صو سیبکان شیکللی یاصادی.

چونکه ترکیه - رومانیا اتفاقی ترکیه‌نڭ گیرمانیا و آوستریاغه قوشیلووی دیمك ایمش. بو ایسه حریت، اخوت، مساوات سوزلرینی اوراملرنده‌غی طاشلرینه قدر یازوب قویغان فرانسوزلرنڭ بر ده خوشلرینه کیتمه‌دی. همه بونڭ آچووندە بیك تیز آلدیلر. فرانسوزلرنی عالیجناب دیلر دیوون. لکن اوز فائده‌لرینه بولغاندەغنه بولسه کرەك. حقانیت و عدالت ایچون عالیجنابلق ایتو احتمالکه حاضرگی فرانسوزلر قاشنده بر نوع حماقتدر.

ترکیه آقچه‌غه محتاج بولدی. فرانسوزلردن بورچقه آلوب طورماچی بولدی. فرانسوز بایلری بیره‌چك بولدیلر. فرانسیه حکومتی بیردرمه‌دی. یالگز فرانسوزلردن‌غنه توگل، انگلیزلردنده بیردرمه‌دی. ترکیه‌نڭ مالیه‌سینه قونترول قویارغه، آنڭ امور داخلیه‌سینی اوز مراقبه‌سی آستنه آلورغه تله‌دی. مینم ملی ناموسم بار، اول بوڭا مساعده ایتمیدر دیه ترکیه فرانسیه‌نڭ بو تکلیفنی قبول ایتمه‌دی. شونڭ ایچون اول « وحشی، ظالم، نچار ترکیه » بولدی. اما سلطان حمیدوقتنده ترکیه بیك هیبت، فرانسوزلرده

بیك عالیجناب ایدی. فرانسوزلر سلطان حمیدگه میلیونلر ایله بورچ بیرودن برده چیگنمیلر ایدی. چونکه اول وقتده اوزلرینك آقچه‌لرینه مقابل الوغ بر ملتنی، زور بر مملکتنی اوزلرینه اسیر ایته‌لر ایدی. حاضرنده ایسه بیرگان بورچلرینه مقابل باری صومنه ۵تین طابش ایل‌گنه قناعت‌لنرگه حاجت بولا.

فرانسیه بونك ایچون ترکلرگه اوپکه‌له‌ماسکه‌ده کیره‌ك ایدی. چونکه حاضر آنك سلامنه قارشو سلام قایتاروچیلر اوزینك دارالفنونلرنده اوقتوب یبارگان، دنیا کوتارگه، حریت آلورغه و آندن فائده‌لنه بلورگه اوزی اوگره‌تکان شاگردلریدر. یاوروپالولر ایچون حریت یخشی نرسه ایکان، لکن اوزلرنده‌گنه بولو شرطی ایله.

ترکیه‌نك فرانسیه‌دن بورچ آلو مسئله‌سی یاوروپا مطبوعاتینی خیلی اشغال ایتوب، یاوروپا دیپلو-ماتلریناك باشلرن بایتاق واتقاندن صوك بیك جیگل گنه حل ایتلدی. آخرغه بورچنی فرانسوزلرنی برده سویمی طورغان نیمسلر بیردیلر.

بیردیلر بیروون، لکن بونك آرتندن ئلله نینندی داوللر کوتاریله باشلادی: انگلتره حکومتی ایران‌غه نوطه یباروب: «اوچ آی اچنده مملکتگنی طنچلاندرماسه‌ك، اوزم عسکر کرتب طنچلاندراچقمن، راسخودلرن سیندن تولاته‌چکمن» دیدی. ایراننك شمال طرفینه روس عسکری الکدانوك کرگان ایدی. جنوب طرفنه انگلیز عسکری، شمال طرفینه روس عسکری کرگاچ بو بیت ایراننی تقسیم ایتو دیگان سوز بولا دیب آور باشلی شرق خلقی ن.کده قانلری قاینی باشلادی.

هایدی باقه‌لم، بر میتینغ یاصاب بوگا قارشو پروتیست ایده‌لم دیدیلر. استانبولده «اوده ئون» تیاترنده مگلرچه کشیدن عبارت بر جمعیت بولدی. بو جمعیت‌ده عجم، تورك، عرب، تاتار، صارت، هندلی، سیبریالی، افغانلی، تونسلی، جاوالی مسلمانلرنك هر قایوسندن آدم بار ایدی.

باشلاندی نطقلر. یوروب کوروب قایتقان کشیلر انگلتره‌نك هندستانده‌غی اداره‌سینك نچارلغن، آنده‌غی سفالتنی، انگلتره عدالتی‌نك آنده اثری یوقلغن آڭلاتوب بیرگاچ هر کمنك ایسی کیتدی. شوندی بر حکومتنك عدالت نامنه اوله‌رق اون مك یللق ایران مملکتنه، ایران ملتنه سوء قصد ایتووینه هر کم بیان نفرت ایتدی. وطن حسی، ملیت محبتی شرقلیلرده‌ده غربلیلردن کیم توگل‌لگی بونده سویلنگان نطقلردن آڭلاشلدی. شول قدر یسی بارکه، تطبیقاتن کورلماینچه طوروب بونك اهنه‌ده وعلیهنه‌ده بر نرسه أیتوب بولمیدر!

بو میتینغ‌ده سویلنگان سوزلر حقیقة بیك مؤثر درلر: «صراط مستقیم» نك ۱۱۲نچی نومرنده بارسین تفصیلا باصلوب چقدیلر.

میتینغ‌دن نی چقدی دیه چکسگز. آندن بر تلیغرام چقدی. تیمر چبق بویونچه باروب گیرمانیا ایمپراطورینك قولینه کردی.

میتینغ‌ده‌گی مگلرچه مسلمانلر بتون عالم اسلام اسمندن آڭا مراجعت ایتوب، ایراننك تقسیم ایتلووینه قارشو طورون اوتنگانلر. سین بر وقتلر صلاح‌الدین ایوبی قبرینه چیچك قویوب، اوچیوز ایللی میلیون مسلمان‌غه خطاب ایتکان ایدك، حاضرنده یاردم صو-ریمز، عدالت وحقانیت نامنه مسلمانلرنی طاشلاما دیگانلر.

ایمپراطور ویلهلم‌دن اول تلیغرام‌غه قارشو جواب بولغانلغی بلنمادی. لکن انگلتره حکومتی‌نك گیرمانیاغه و ترکیه‌گه رسمی صورتده خبر بیروب: «بزنك مقصودمز ایراننی تقسیم ایتو توگل، حتی حقو-قنه‌ده تیه‌چك توگلمز» دیگانلگی آڭلاشلدی‌هم ایراننك جنوب طرفنه کرتکان بر آز عسکرینی کیرو چغار-غانلق خبرینی‌ده تابغرافلر کیتردی. چونکه حاضر آنده اجنبیلرنك حیاتلرینه تهلکه بولو خوفی بتکان ایمش. ما شاء الله، نی قدر تیز طنچلانو! اوچ آینی ده کوتمیلر!

سیام قرالی‌نك وفات ایتوب اورنینه اوغلی‌نك قرال بولووی، گیرمانیا ایمپراطوری اوغلی‌نك زور

طنطنه ایله اقصای شرق گه سیاحت گه کیتووی، ترکیه سلطانی‌نك عسکر مانیوراسینه ادرنه‌گه بارووی، فرانسیه‌ده زور زاباستوفقه‌لر بولوب اوتووی وشونك حقنك حاضر فرانسوز پارلامینتنده‌غی پارتیه نزاعاری، اسپانیانك فاس‌دن تضمینات حربیه صوراوی، یوقسه عسکر کرتب فاس طوفراغن ضبط ایتارگه تلاوی وایکنچی یاقدن اسپانیانك اوزنده جمهوریت حرکتی کوندن کون کوچایوب قرالیت باغانالرینك سلکنه باشلاوی، خیوه خانی اسفندیار توره حضرتلرینك مانیفست اعلان ایتوب اصلاحات داخلیه‌گه باشلاوی، یونان ملت مجلسی‌نك طاراتلووی، یونانستانده بحران سیاسینك دوامی شیکللی بر طاقم واقعه‌لر گرچه عمومی سیاست‌گه اول قدر زور تأثیر ایتماسه‌لرده اوز اورنلرنده یخشوق مهم واقعه‌لردن صانالمقده‌درلر.

بو صوڭ کونلرده روسیه وگیرمانیا ایمپراطورلری پوتسدام شهرنده ملاقات ایتدیلر. حکمدارلر کوریشووینك زور سیاسی نتیجه‌لری بولا طورغان ایدی. بو کوریشولر انشاءالله خیرگه بولور. مع مافیه سیاست تگارماچلرینك گل مسلمان مملکتلری اوستنده ایله‌نوب طورولری عادت حکمینه کرگان بر اشدر.

مملکتمزده دولت دوماسی آچیلدی. بتون مملکت خلقی وخصوصا مسلمانلر ایچون فوق العاده مهم بولغان ابتدائی تعلیم مسئله‌سی قارالورغه باشلاندی. بزنك مسلمان خلقی کوبسنچه اوزلرینه تعلق ایتمه‌گان بحثلر ایله شغل لنرگه یاراتا و حتی قمار درجه‌سینه یتوب یودروقلاشورغه بولدرا آلا طورغان ایدی. اوزلرینه الك یقین‌دن تعلق ایتکان بو مسئله‌ده نیشله‌ب قالورلر. یشاغان کشی کورر.

لطائف

١٠٦

فرانسزلرنك ظلم ایله مشهور اولان پادشاهلرندن بری بر وقتده «دار العاجزین» صالدرغه کرشدی. بونی ایشتدیکنده حکیملردن بری: «ظلمی ایله بتون رعیتنی فقیر و عاجز قیلوب بتردیکندن صوڭ بر ــ دار العاجزین ــ صالمق لازم اوله‌چغی طبیعیدر» دیمش.

١٠٧

بر آدم نحوعلمی عالملرندن ابو القاسم الانباری حضورینه کلوب: «اون تین آقچه ویرسه‌کز شونك برابرینه سزگه بر باطل اجماع کوسترٖرم» دیمش. ابو القاسم آقچه‌نی ویروب: «ایمدی سویله! اول باطل اجماع، نه کبی اجماعدر؟» دیدیکنده اوته‌گی آدم: «سزنك صارانلقکز حقنده اولان اجماع» دیمشدر.

١٠٨

فرانسیه‌ده الوغ بر مجلسده بر آدمنك فکرلی هم ده عقلی کوب اولمقی ایله مدح ایتمشلر. بونی دکلاب طوردیغندن صوڭ بر خاتون مجلس اهلینه قارشو: «عقلی کوب اولسه‌ده اولور، زیرا مذکور آدم بو کون‌گه قدر عقلنی هیچ بر صرف ایتدیکی یوقدر» دیمشدر.

محرری: رضاء الدین بن فخر الدین.

ناشرلری: محمدشاکر و محمدذاکر رامیفلر

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه‌در.

آبونه بدلی: سنه‌لك ٥، آلتی آیلق ٢ روبله ٦٠ کاپك.
«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه:
سنه‌لك ٩، آلتی آیلق ٤ روبله ٦٠ کاپك‌در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-й СТР. ОБЛОЖКИ 30 КОП., НА 3 и 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: г. Оренбургъ, Редакція журн. „ШУРО“.

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ“ ОРЕНБУРГЪ.

اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سی.